

Jaarboek Boerenlandvogels

Noord-Holland 2023

NATUURLIJKE ZAKEN

Voorwoord

Inhoudsopgave

H1.	Provinciale meetnet boerenlandvogels in 2023	04
H2.	Het weidevogelseizoen 2023	12
H3.	De Kampen: nieuw weidevogelgebied versterkt Eempolder	32
H4.	Leren van gezenderde grutto voor een gezond veenweidegebied	38
H5.	Broedplatforms voor scholeksters een bemoedigend resultaat	46
H6.	25 jaar weidevogels langs de Amstel	52
H7.	Steenuilen broedsucces 2023; een goed jaar	58
H8.	Resultaten van vier jaar akkervogeltellingen	62
H9.	Wieringen een paradijs voor de patrijs	66
H10.	Doorwaadbaarheidsmeter verder ontwikkeld	72
H11.	Kennismaking met de torenvalk	84
	Colofon	89

Het beschermen van de boerenlandvogels met passend beheer in Noord-Holland is topsport die dit jaar weer door alle betrokkenen is uitgevoerd. Het succes van het broedseizoen hangt af van het weer, het beheer, de bescherming van de nesten en predatie. In het Jaarboek Boerenlandvogels publiceren we elk jaar de resultaten van de onderzoeken en de inzet die vrijwilligers en diverse organisaties plegen om de boerenlandvogels voor Noord-Holland te behouden. Al deze mensen hebben met passie en deskundigheid hun bijdrage geleverd. Dat is hartverwarmend.

Dit jaar begon het seizoen spannend met een uitbraak van vogelgriep bij het Landje van Geijssel, een belangrijk aankomstgebied voor de grutto, andere steltlopers en eenden. De sterfte bleef vooral beperkt tot kokmeeuwen. Door deskundige adviezen en veel inzet van onze medewerkers en vrijwilligers heeft de ziekte zich niet verspreid onder de grutto's.

Voor 2023 was het natte voorjaar positief voor het broedsucces van de grutto, deze was met ruim 70% 'voldoende'. Er was voldoende voedsel voor de volwassen vogels tijdens de broedtijd. Ook de kuikens hebben hierdoor voldoende insecten kunnen eten en de grasgroei was relatief traag. In juni moest iedereen nog even flink aan het werk. Het werd erg warm met een aanhoudende noordenwind, wat zorgde voor een harde grond waardoor voedsel niet bereikbaar was en er veel minder insecten rond

vlogen. Hierdoor was het voor de oudere kuikens lastig om vliegvlug te worden. Op veel plekken zijn de plas-drassen blijven staan om zo voedsel beschikbaar te houden. Het meetnet weidevogels van de provincie Noord-Holland volgt de ontwikkeling van de broedpopulaties weidevogels op de voet. Ook dit jaar laat voor steltlopers als de grutto en Kievit helaas weer een achteruitgang zien in het aantal broedparen. Gelukkig gaat het met slobeend, kraakeend, graspieper en gele kwikstaart beter. Het meetnet weidevogels speelt een cruciale rol bij het 'meten is weten'.

In dit jaarboek zijn ook de onderzoeken met de doorwaadbaarheidsmeter en zenders beschreven. Ze leren ons bijvoorbeeld meer over het gedrag van de grutto en de kwaliteit van onze graslanden. Al die kennis moeten we effectief inzetten in onze weidevogelgebieden voor het behoud van de boerenlandvogels. Iedereen kan daar vanuit zijn invloedssfeer een constructieve bijdrage aanleveren.

Hoopvol is dat er nog steeds gebieden zoals Amstelland zijn waar door samenwerking tussen boeren, terreinbeheerders en jagers een goed resultaat wordt behaald. Daar kunnen we van leren. Een natuurvriendelijke bedrijfsvoering met duidelijke doelen en monitoring én een gezonde economische toekomst voor het boerenbedrijf zijn daarbij essentieel. Veel gebiedsprocessen zullen zich daar de komende periode op richten. Wij zien er naar uit om daar met alle betrokkenen voortvarend aan te werken.

Bas Rüter
Directeur
Landschap Noord-Holland

Hoofdstuk 1

Provinciale meetnet boerenlandvogels in 2023

MARTIN WITTEVELDT

SCHOLEKSTER NEEMT IETS MINDER SNEL AF • Menno Schaefer

1.1 Weidevogelambities omgezet in actieplan

Eén van de provinciale kerntaken is het beschermen en ontwikkelen van de Noord-Hollandse natuur en het landschap. Onderdeel van deze taak is de bescherming van bedreigde en kwetsbare planten- en diersoorten, waaronder weidevogels, maar ook insecten zoals vlinders en libellen. Noord-Holland is één van de provincies met de hoogste weidevogeldichtheden in Europa en dat geeft een grote verantwoordelijkheid voor deze soorten. De provincie heeft de weidevogelambities omgezet in een actieplan. Dit plan is te lezen op www.noord-holland.nl/Onderwerpen/Natuur/Natuurbeheer. Ook doet Noord-Holland mee in het Aanvalsplan Grutto dat in 2022 is gelanceerd, zie ook www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/aanvalsplan-grutto. Om bij te houden hoe de weidevogels zich ontwikkelen, bestaat er een provinciaal meetnet. In dit artikel gaan we in op de ontwikkelingen tot en met 2023.

1.2 Al 36 jaar vinger aan de pols

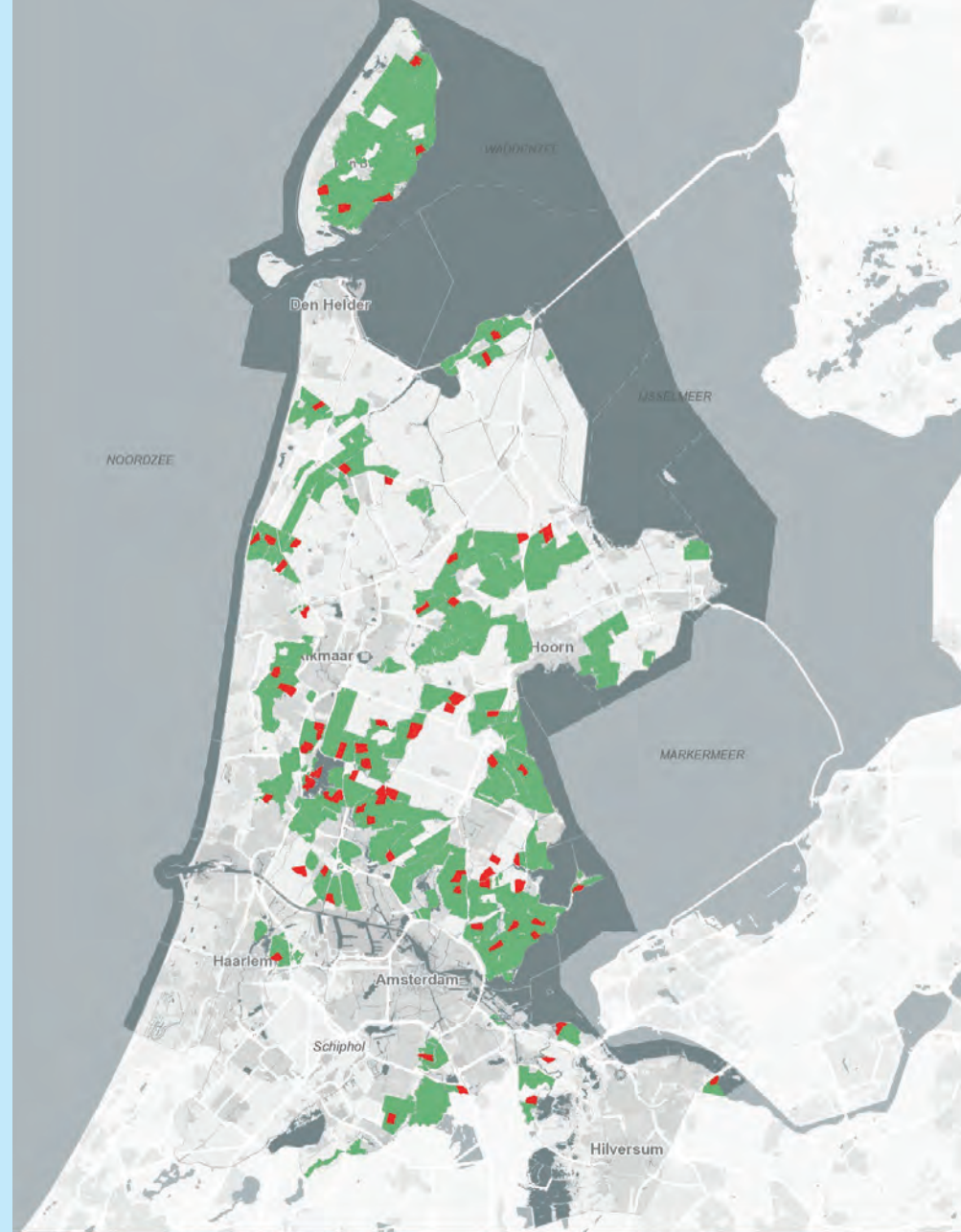
In opdracht van de provincie Noord-Holland (PNH) worden 73 meetplots in agrarische en natuurgraslanden geïnventariseerd op weidevogels (figuur 1.1). Deze tellingen zijn in 1987 gestart, zodat we nu 36 jaar ontwikkeling kunnen volgen. Het is hiermee één van de langstlopende weidevogelmeetnetten van Nederland. Het meetnet behoort tot het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) en draagt daarmee ook bij aan kennis over de landelijke trends van weidevogels.

DE AFNAME VAN VELDLEEUWERIK STABILISEERT • Hans Brinks

1.3 Het veldwerk

De inventarisaties in alle plots worden uitgevoerd volgens een landelijk vastgesteld protocol. Het gaat om het broedvogel-monitoringsproject- Weidevogels (BMP-w). De methode staat uitgebreid beschreven in Vergeer et. al., (2016). Uitgangspunt is dat weidevogelterritoria worden vastgesteld en in kaart gebracht op basis van minimaal vier rondes. In 2023 is, in opdracht van PNH, in 68 van de 73 provinciale plots, geteld. Deze tellingen zijn door Natuurlijke Zaken, Van der Goes en Groot en TAUW, uitgevoerd. De verantwoording van het veldwerk is beschreven in Korthorst et. al., (2018, 2019 en 2020) en Rotteveel & Van Groen (2021, 2022 en 2023).

^ Figuur 1.1 Gebieden waar in opdracht van provincie Noord-Holland weidevogels worden gemonitord. Groen = gebieden die sinds 1987 periodiek vlakdekkend zijn geteld; rood = plots die jaarlijks worden geteld.

✓ Tabel 1.1 Voor- of achteruitgang in procenten per jaar in de verschillende perioden. Groen is vooruitgang, rood is achteruitgang en oranje is stabiel.

Soort	Trend (%) per jaar 1990-2006	Trend (%) per jaar 2006-2023
Krakeend	13	5
Kuifeend	-0	-0
Veldleeuwerik	-9	-0
Graspieper	-2	5
Gele kwikstaart	-6	6
Slobeend	-2	2
Tureluur*	1	-1
Grutto	-3	-2
Kievit	-1	-2
Scholekster	-5	-1

* volgens Turnhout & Zoetebier (2019) moet voor onze trend van de tureluur voorzichtigheid worden betracht. De provinciale plots geven een optimistischer beeld dan het NEM meetnet.

DE TREND VAN SLOBEEND IS VERANDERD VAN NEGATIEF NAAR POSITIEF • Menno Schaefer

1.4 Mogelijk positief kantelpunt in 2023

De trendberekeningen zijn uitgevoerd door PNH met behulp van het programma RTRIM. Dit programma en de bijbehorende handleiding zijn beschreven in Pannekoek en van Strien (2015). Bij de berekeningen wordt 1990 als uitgangsjaar genomen en op 100 gezet (Index=100). In Edelman & Witteveldt (2019) is uitgebreid beschreven hoe de berekeningen in RTRIM tot stand zijn gekomen. Ook wordt in dit achtergronddocument ingegaan op de instellingen van het programma en de mate van significantie van de gepresenteerde trends. Er is een trend berekend voor de periode 1990-2006 en de periode 2006-2023. In 2006 is door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) uitgesproken dat de achteruitgang van de weidevogels in 2010 gestopt zou moeten

TURELUUR GAAT VANAF 2006 JUIST ACHTERUIT • Henk van Bruggen

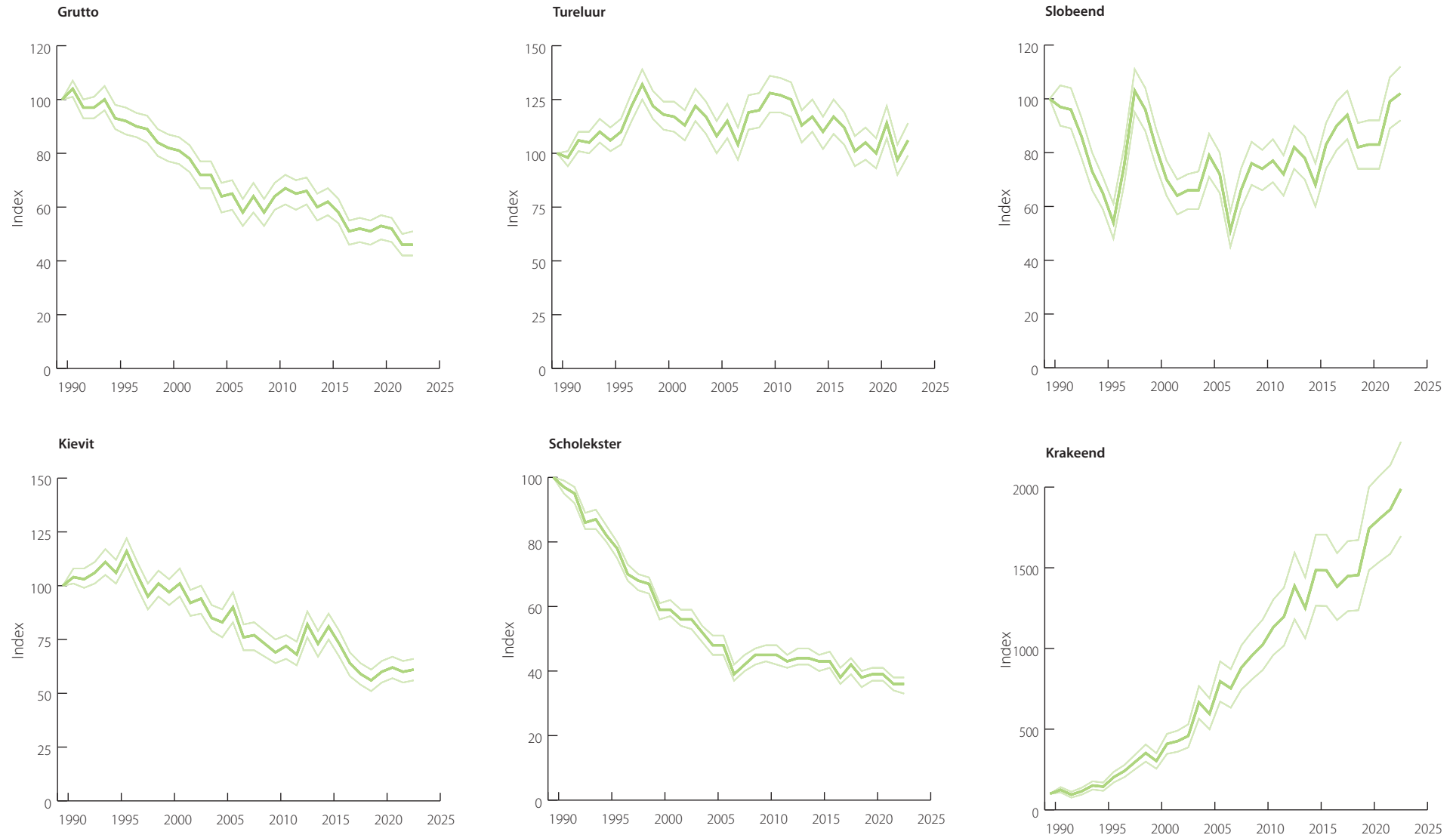
GRUTTO NEEMT ONVERMINDERD AF • Menno Schaefer

zijn. Hoewel een oorzakelijk verband tussen deze wens en de trend moeilijk is te leggen, vinden wij dit jaar al wel interessant om als mogelijk kantelpunt te bekijken. In tabel 1.1 is de trend van 10 weidevogelsoorten gepresenteerd voor de periode 1990-2006 en de periode 2006-2023. Gunstig is dat van de graspieper, slobbeend en gele kwikstaart een negatieve trend is veranderd in een positieve trend. Voor de veldleeuwerik is een negatieve trend een stabiele geworden. De kuifeend blijft in beide periodes stabiel en de krakeend neemt in beide periodes toe. Helaas is voor de steltlopers grutto, Kievit en scholekster geen trendbreuk te zien. Deze blijven in beide periodes afnemen in aantal. De tureluur gaat zelfs vanaf 2006 in aantal achteruit, terwijl deze in de periode daarvoor nog een toename liet zien. Voor de watersnip, wintertaling, zomertaling en

kemphaan is geen betrouwbare trend te berekenen door hun geringe aantallen in onze meetplots. Gegevens op <https://stats.sovon.nl/> laten zien dat deze soorten allemaal achteruitgaan sinds 1990.

1.5 Conclusies

De graspieper, slobbeend, gele kwikstaart en veldleeuwerik doen het na een periode van achteruitgang vanaf 2006 weer beter. Voor de grutto, scholekster en Kievit geldt dat echter niet. Deze gaan in de gehele periode matig achteruit. Wel is deze afname minder sterk dan die in heel Nederland. Van een aantal soorten, zoals de kemphaan, watersnip en zomertaling kan geen trend worden bepaald door lage aantallen die voorkomen in de plots.

^ Figuren 1.2 Het verloop van de index per jaar van de tien belangrijkste weidevogelsoorten in Noord-Holland. De lichte lijnen geven de mate van onzekerheid aan.

KRAKEEND BLIJFT TOENEMEN
Menno Schaefer

Alle gegevens voor iedereen beschikbaar

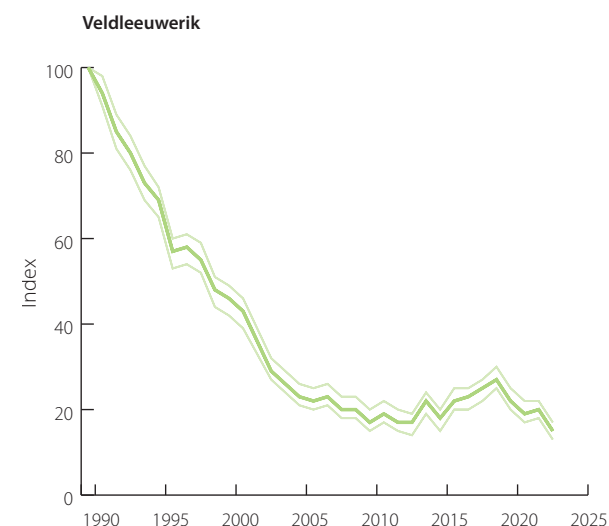
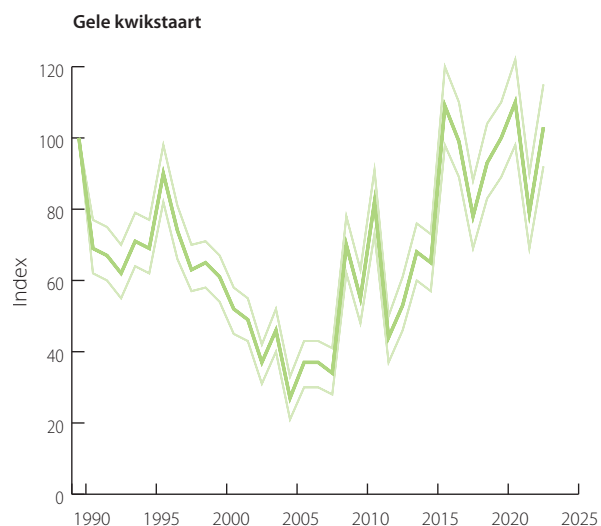
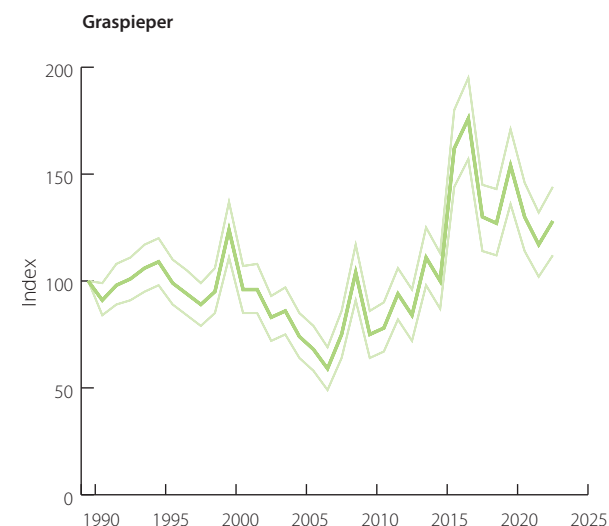
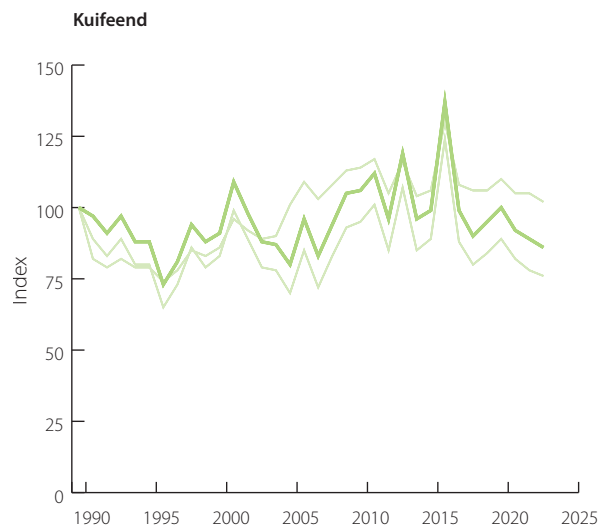
De provincie Noord-Holland streeft naar zo veel mogelijk delen van gegevens. Daarom zijn sinds begin 2023 de resultaten van onze meetnetten ook te downloaden via het dataportaal van de provincie.

De gegevens zijn te selecteren en te downloaden via <https://geoapps.noord-holland.nl/kaartenportaal/apps/MapSeries/index.html?appid=e85fc52939f240ba9ef5164b5e203fb2&entry=2> Kies voor de optie Geodata downloaden.

Onder de kaartlaag PPLG zijn dan de gegevens van ons meetnet, de vlakdekkende tellingen en de ligging van de meetplots te selecteren en downloaden. De gegevens zijn als geobestand (shape, geopackage) te downloaden. Heeft u geen GIS pakket, kies dan voor de shape. Bij een shapebestand hoort een .dbf bestand, dit is in excel in te lezen.

Scan en download alle resultaten
via het dataportaal van de Provincie

DE KUIFEEND BLIJFT STABIEL • Hans Brinks

GRASPIEPIER IS DE LAATSTE TIJD TOEGENOMEN • Wil Doorn-Meijne

Literatuur

Edelman, G., & Witteveldt, M., 2019. *Trendberekeningen weidevogelmeetnet 2019. Achtergronddocument. Intern rapport Provincie Noord-Holland.*

Korthorst, M. & Groen, F.M. van, 2018. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2018. Verantwoording gebiedsdekkend weidevogelonderzoek, weidevogelmeetnet en alarmtelling. TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.*

Korthorst, M., Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van, 2019. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2019. Verantwoording van het gebiedsdekkend weidevogelonderzoek en het weidevogelmeetnet. TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.*

Korthorst, M., Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van, 2020. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2020. TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.*

Pannekoek, J., & Strien, A. van, 2015. *TRIM 3 manual (TRends and Indices for Monitoring data). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.*

Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van, 2021. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2021. TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.*

Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van, 2022. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland 2022. TAUW, Utrecht; Natuurlijke Zaken, Heerhugowaard & Van der Goes en Groot, Alkmaar.*

Rotteveel, J.J.F. & Groen, F.M. van, 2023. *Weidevogelonderzoek Noord-Holland. Natuurlijke Zaken, Heiloo, Van der Goes en Groot, Alkmaar en TAUW, Utrecht.*

Scharringa, K. & Veer, R. van 't. 2007. *Provinciaal weidevogelmeetnet in 2006. Bellegem, S. van, Kuiper, M., Scharringa, K., Veer, R. van 't, Tanger, D. & Witteveldt, M. Weidevogels in Noord-Holland, het jaar 2006 in beeld. Landschap Noord-Holland, Castricum. Pp 24-29*

Turnhout C. & Zoetebier, D., 2019. *Analyse meetnet-gegevens Noord-Holland. Sovonrapport 2019/21. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.*

Vergeer J.W., Dijk A.J. van, Boele A., Bruggen J. van & Hustings F., 2016. *Handleiding Sovon broedvogelonderzoek: Broedvogel Monitoring Project en Kolonievogels. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.*

Martin Witteveldt is ecooloog bij de provincie Noord-Holland

Hoofdstuk 2

Het weidevogelseizoen 2023

Een hoopvol jaar

NIENKE KWIKKEL

Het seizoen in cijfers

Data 2023

^ Figuur 2.1 Weidevogelseizoen 2023 in cijfers weergegeven.

2.1 Voorproefje seizoen 2023

In 2023 hebben wederom vele agrariërs en vrijwilligers zich ingespanssen voor de weidevogels. Weidevogelwerk blijft mensenwerk, en dat is dit jaar niet anders. In dit artikel blikken we terug op het jaar, de weersomstandigheden, de toewijding van boer en vrijwilliger, de gevonden nesten, de predatiecijfers en het broedsucces. Als voorproefje: 2023 lijkt een licht positief jaar te zijn, er is een hoger broedsucces van de grutto gemeten, de scholekster en tureluur lijken te profiteren van het natte voorjaar én is het gemiddelde predatiecijfer lager dan voorgaande jaren. Ook al is dit nog niet genoeg om de achteruitgang van de belangrijkste weidevogelsoorten te stoppen of om te keren, het geeft wel hoop voor de toekomst.

2.2 Natte eerste helft van het broedseizoen

Het voorjaar startte dit jaar fris en minder zonnig dan gemiddeld, maar eindigde met de warmste junimaand sinds 1901. Hierdoor hoort de eerste helft van 2023 bij de op-drie-na warmste ooit gemeten. In februari kwamen de weidevogels terecht in zacht en droog weer en eindigde de maand koel. Het broedseizoen startte in maart somber en koud, er viel erg veel regen in maart en april. Hierdoor waren de gebieden lekker nat en konden de vogels goed opvetten voor de eileg.

De Kieviten hadden hier ook mooie omstandigheden voor de eerste legfels: grasgroei was geremd en er waren veel insecten te vinden. In mei normaliseerden de temperaturen en de tweede helft was eindelijk wat droger en zonniger. Juni was erg warm en

er viel zo weinig regen dat er eind juni alsnog sprake was van ernstige droogte in heel het land. In de eerste week van juli sloeg het weer om met de storm Poly die over Noord-Holland raasde. Het broedseizoen werd hierdoor alsnog afgesloten met flink wat regen.

2.3 Landje van Gruijters favoriete aankomstplek

Eind februari kwamen de grutto's massaal terug uit het zuiden, een reis van bijna 5.000 kilometer. Een populaire aankomstplek in Nederland is het Landje van Gruijters, onder de rook van Amsterdam. Het drassige landje trekt eenden, maar ook scholeksters, kemphanen, kieviten, smienten en andere soorten aan. De vogels gebruiken het ondergelopen weiland omdat ze hier rust kunnen vinden en hun partner weer tegenkomen. Omdat ze 's nachts met hun poten in het water staan, is het hier veilig voor grondpredatoren.

Uitgerekend op dit landje was dit jaar de vogelgriep uitgebroken. Elke dag werden door het H5N1-virus gevelde vogels gevonden. Dit waren vooral kokmeeuwen, soms wel tien per dag. De angst was dat de griep over zou springen op de duizenden grutto's en andere vogels die daar in grote groepen bij elkaar staan. Na deskundig advies is besloten om het land nat te houden zodat de vogels niet op zoek hoefden naar een andere veilige plek en zo kostbare energie zouden verliezen. Landschap Noord-Holland heeft elke dag de dode vogels weggehaald om de verspreiding van het virus te bemoeilijken. Dit heeft goed uitgepakt en het virus heeft geen kans gekregen om andere vogels te besmetten.

GRUTTO • Menno Schaefer

GEMENGD NEST VAN SCHOLEKSTER- EN KIEVITSEIEREN • Sjaak Bruin

SCHOLEKSTER OP PAD MET KIEVITKUIKENS • Sjaak Bruin

✓ Tabel 2.1 Eerste eieren 2023.

Soort	Datum en tijd	Locatie	Wie
Kievit	12 maart 12.35 uur	Graslandperceel in Heiloo	Michel Mannes
Scholekster	27 maart 11.36 uur	Bouwlandperceel in polder Zuid-Eierland op Texel	Siebold van Breukelen
Grutto	29 maart 17.15 uur	Graslandperceel bij Warder	Eldert de Boer
Tureluur	29 maart 19.18 uur	Graslandperceel bij Warder	Rosanne Oortwijn

2.4 Scholekster misleidt met kievitsei

De kievit startte het broedseizoen ondertussen in de natte weilanden en akkers. Op 12 maart om 12.35 uur vond vrijwilliger Michel Mannes het eerste nest van Noord-Holland in een graslandperceel bij Heiloo. Het nest bevatte al 2 eieren, wat betekende dat de dag ervoor het eerste ei al was gelegd. Daarmee lag het nest er al op dezelfde dag dat het allereerst kivietsnest van Nederland werd gevonden in Hasselt, Overijssel, op 11 maart om 10.45 uur. De vinddatum is tegenwoordig vroeger dan pakweg een eeuw geleden, toen de eerste eieren pas in april werden gevonden. Tot ongeveer 1970 kwam dat vooral door de verhoging van de grasproductie. De vervroeging van de eileg na 1970 komt waarschijnlijk door het warmer worden van het klimaat. Door de hogere temperaturen komt het groeiseizoen nog eerder op gang en vinden de kieviten eerder voedsel en dekking in de weilanden.

Op 24 maart vonden vrijwilligers Bob van Duin en Jur van Steen in de Krommenieër Woudpolder de eerste broedende scholekster van Nederland. Alleen bij nadere inspectie bleek de scholekster

niet op de eigen eieren te zitten, maar op een kievitsei. Op 5 april werd het nogmaals bezocht en wat bleek: het kievitsei lag er nog, maar nu samen met drie eigen eieren. De échte primeur behoorde daarom Siebold van Breukelen toe, op 27 maart om 11.36 uur met het vinden van een echt scholeksternest met 3 eieren op een bouwlandperceel in Zuid-Eierland op Texel. In Warder hadden de vrijwilligers op 29 maart dubbel raak: daar werd om 17.15 uur door Eldert de Boer het eerste gruttonest gevonden met 2 eieren. En om 19.18 uur door Rosanne Oortwijn het eerste tureluurnest met 1 ei (zie ook tabel 2.1).

2.5 Legsels mobiel vastgelegd

De grootste inspanning van de vrijwilligers in het veld is het vinden en beschermen van nesten. Is een nest onvindbaar of mag een gebied niet betreden worden door uitgesteld maaien dan worden gedragswaarnemingen ingevoerd, zoals 'territoriaal', 'nestindicerend' of 'broedpaar'. De vrijwilligers gaan hiervoor in de loop van het broedseizoen meerdere keren bij de boer langs om de percelen te controleren.

SLOBBEEND • Hans Brinks

GRUTTO • Henk van Bruggen

Dit jaar is er een opmerkelijke toename van het gebruik van de mobiele telefoon, om de gegevens te registreren, dit jaar was er een stijging van 35% naar 45%. De meeste vrijwilligers (66%) voeren hun gegevens in op dezelfde dag dat ze het nest vinden, 85% van de waarnemingen worden binnen 48 uur ingevoerd. Zo beschikken de controleurs van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), agrariërs, loonwerkers en de veldcoördinatoren van de agrarische natuurverenigingen steeds over actuele gegevens in het veld en kan het beheer ook nog last-minute aangepast worden. De resultaten die in tabel 2.1 worden weergegeven zijn legsel die zijn gevonden in percelen met legselbeheer of zonder beheervergoeding.

2.6 Uitkomstresultaten: predatie van legsel

Van het grootste deel van de gevonden nesten (73%) worden ook het uitkomstresultaat en beschermingshandelingen geregistreerd. Op basis hiervan is er een indicatie te geven van predatie of andere verliesoorzaken.

De predatiecijfers van Noord-Holland tonen alleen hoeveel nesten

verloren zijn gegaan aan het opeten door vogel of zoogdier. De predatie van kuikens is moeilijk te meten en is alleen indirect in te schatten via het broedsucces. De predatie van legsel kwam in zijn totaliteit uit op 13,4%, namelijk 12% geregistreerde predatie en 1,4% onbekende verliesoorzaak. In vrijwel alle gevallen is bij een onbekende verliesoorzaak (geen eieren teruggevonden in het nest) te herleiden naar predatie. Ten opzichte van 2022 is dit een afname van 6%. Op regionaal niveau zijn er een paar verschillen ten opzichte van het provinciale predatiecijfer. Zo ervaren Texel (18%), Waterland (17%) en als uitschieter Spaarnwoude (33%) hogere predatie. In West-Friesland blijft de predatie al vele jaren opvallend laag, hoewel het daar inmiddels ook begint te stijgen.

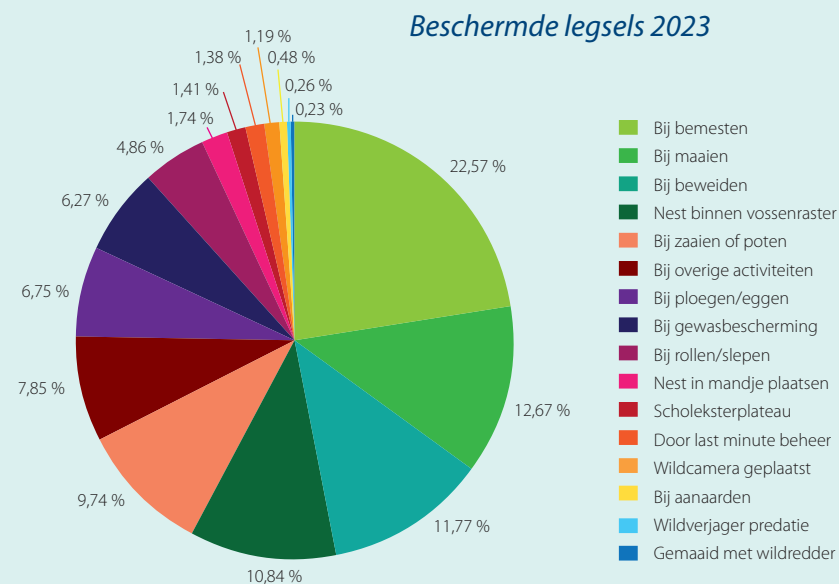
Bij de Mayfield-methode wordt ook de veronderstelling meegenomen dat een deel van de nesten al gepredeerd was voordat ze gevonden konden worden, ook het aantal dagen dat het nest daadwerkelijk beschermd is wordt berekend. Daardoor komt de predatie veel hoger uit. Voor de kievit, waar de meest betrouwbare gegevens van zijn, komt het predatiegetal dan uit op 28%. Voor de grutto is dit 33%, voor de tureluur 26% en voor de scholekster 22%. De ervaringen in het veld ondersteunen het beeld dat dit jaar de predatie relatief beperkt was. Het was dan ook een aardig muizenrijk jaar, wat helpt bij het verlagen van de predatiedruk op de eieren van weidevogels. Wat niet wil zeggen dat het lokaal geen groot probleem kan zijn. Een vos of hermelijn eet in een paar dagen zo alle nesten leeg in een gebied, zoals dit jaar in de Zeevang het geval was.

√ Tabel 2.2 De totale aantallen van getelde nesten per vogelsoort met uitkomstresultaten. Het gaat niet om aantallen vogels of populatiegrootte.

Soort	Totaal		Bekend		Uit		Niet uit		Uit in %		Predatie %		Beweiding		Werkz. heden		Verlaten		Overig		Onbekend	
	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022
Bergeend	4	7	2	4	2	4		0	00	100		0		0		0		0		0		0
Canadese gans	1	3	1	2	1	1	0	1	100	50		1		0		0		0		0		0
Eend onbekend	5	6	2	4	1	3	1	1	50	75		1		0		0	1	0		0		0
Eidereend	35	35	5	2	3	2	2	0	60	100	2	0		0		0		0		0		0
Fazant	1	1	1	1	1	0	0	1	100	0		0		0		0		0		0		1
Fuut	2	1	2	1	2	1	0	0	100	100		0		0		0		0		0		0
Gele kwikstaart	13	16	8	5	4	4	4	1	50	80	1	0		0	1	1	2	0		0		0
Graspieper	11	6	5	3	5	2	0	1	100	67		1		0		0		0		0		0
Grauwe gans	17	45	12	16	8	12	4	4	67	75		0		0		0	4	2		0		2
Grutto	1.064	1.123	895	926	693	703	202	223	77	76	145	162	1	8	9	5	30	36	3	1	14	11
Kievit	3.536	3.806	2.853	3.086	2.320	2.379	533	707	81	77	326	496	4	6	89	70	85	76	2	4	27	54
Kleine plevier	1	3	1	3	1	2	0	1	100	67		0		0		0		1		0		0
Kluut	24	8	14	6	14	6	0	0	100	100		0		0		0		0		0		0
Knobbelzwaan	1	4	1	1	0	0	1	1	0	0		0		0		0	1	1		0		0
Kokmeeuw	6	3	6	3	4	3	2	0	67	3	2	0		0		0		0		0		0
Krakeend	68	57	54	38	35	26	19	12	65	68	11	8		0	1	1	6	3	1	0		0
Kuifeend	17	9	9	6	9	5	0	1	100	88		1		0		0		0		0		0

Soort	Totaal		Bekend		Uit		Niet uit		Uit in %		Predatie %		Beweiding		Werkz. heden		Verlaten		Overig		Onbekend			
	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022	2023	2022		
Meerkoet	205	182	160	124	140	103	20	21	88	83	17	17		0		0	1			2	2	2		
Nijlgans	2	3	2	2	1	2	1	2	50	0		0		0		0		0		0	1	0		
Onbekende soort	4	2		0		0		0		0		0		0		0		0		0		0		
Patrijs	4	1	4	1	4	1	0	0	100	100		0		0		0		0		0		0		
Scholekster	1.669	1.671	1.197	1.123	993	863	204	260	83	77	125	190	6	8	19	15	18	18	3	1	33	27		
Slobeend	138	149	119	108	94	78	25	30	79	72	10	18	0	1	2	1	12	8	0	0	1	2		
Tureluur	757	780	625	619	487	463	138	156	78	75	81	108	3	6	1	2	47	30	1	1	5	9		
Veldleeuwerik	16	16	6	10	6	9	0	1	100	90		1		0		0		0		0		0		
Visdief	33	14	32	6	31	5	1	1	97	83		1		0		0	1	0		0		0		
Waterhoen	13	5	10	2	10	1	0	1	100	50		1		0		0		0		0		0		
Wilde eend	141	127	78	87	25	58	75	29	76	67	17	19	0	0	1	0	5	6	0	0	2	4		
Wintertaling	1	0	1	0	1	0	0	0	100	0		0		0		0		0		0		0		
Witte kwikstaart	2	2	2	1	2	1	0	1	100	0		0		0		0		0		0		0		
Zomertaling	6	5	2	4	2	2	0	2	100	50		1		0		0		0		0		1		
Totaal	7.797	8.090	6.109	6.194	4.899	4.739	1232	1.458	80	76	737	1.026	14	29	123	95	213	181	10	9	85	113		
% van bekend resultaat			80	77	80	77	20	24					12,0	16,6	0,2	0,4	2,0	2,1	4,3	3,2	0,8	0,2	1,4	1,8

Figuur 2.2 Beschermingshandelingen door de vrijwilligers.

2.7 Opmerkelijkste verschillen met voorgaande jaren

Het aantal gevonden en beschermde legsels nam dit jaar af met 3% naar 7.979 beschermde legsels. Van de 4 kernweidevogels laten de kievit, grutto en tureluur een daling zien in het aantal gevonden legsels, maar de scholekster bleef in aantal gelijk. Dit jaar is er een grote afname (270 legsels) van het aantal legsels van de kievit. Dit kan deels verklaard worden door minder predatie (171 minder nesten gepredeerd), wat resulteerde in minder herleg.

Het is bekend dat de eerste legsels van de kievit het meest succesvol zijn. De signalen uit het veld waren wat dat betreft positief: er werden veel grote kievitkuikens gezien. Maar de afname van de kievit is wel zorgelijk, afgelopen jaren zijn zij het sterkst gedaald. Ook de scholekster had minder last van gepredeerde nesten. Een daling van 190 naar 125 nesten (op een totaal bekend van 1.197). Hier zouden de scholeksterbroedplatforms een rol in kunnen hebben gespeeld (zie ook hoofdstuk 5). De nesten van eenden laten dezelfde trends zien als de afgelopen jaren: de wilde eend loopt terug, de krakeend blijft in aantal toenemen. Over de kleine zangvogels is het lastig een betrouwbare uitspraak te doen, aangezien de nesten ontzettend lastig te vinden zijn.

2.8 Bescherming van nesten

Vrijwilligers, maar ook agrariërs, registreren in de Boerenlandvogelmonitor of een nest actief beschermd wordt bij werkzaamheden op het land. In graslanden zijn dit de agrarische beschermingsactiviteiten (zie ook figuur 2.2):

- Om een nest heen maaien (OM)
- Rollen of slepen van de grasmat (RS)
- Omheen werken en/of plaatsen sleepslangnestbeschermer bij bemesten (BM)
- Nestbeschermers plaatsen bij beweiding (NB)
- Delen niet maaien via last minute beheer (LM), zogenaamde kuikenenclaves
- Bescherming door middel van het plaatsen van een elektrisch vossenraster (VR)
- Gemaaid met Wildredder (MW)
- Nest met wildcamera (WC)

- Wildverjager predatie (WVJ)
- Scholeksterbroedplatform (of balkon) (ZBS)

In de akker- en tuinbouw gaat het om de volgende werkzaamheden:

- Aanaarden/frezen van aardappelruggen (AA)
- Ploegen/eggen (PE)
- Zaaïen/poten (ZP)
- Gewasbescherming (GB)
- Nesten in mandjes (ver)plaatsen (NiM) vooral bij ploegen, eggen, frezen, zaaïen en poten

Dit seizoen is bij 3.110 nesten (40%) geregistreerd op welke wijze deze beschermd zijn bij werkzaamheden. Het uitkomstresultaat van deze actief beschermde legsels ligt dit jaar iets lager dan het totale uitkomstresultaat (80%), namelijk 77%.

Het registreren of een nest beschermd is door een wildcamera of een elektrisch vossenraster is al een paar jaar mogelijk. Dit jaar is een nieuwe categorie toegevoegd voor het Jaar van de Scholekster dat is of het nest beschermd is door een scholeksterbroedplatform. Dit jaar zijn 44 nesten geregistreerd op deze platforms met een uitkomstpercentage van 71%. Ongeveer 4% van alle legsels in deze provincie Noord-Holland worden beschermd met een vossenraster (337 van totaal 7.797). Opmerkelijk is dat het uitkomstresultaat van deze nesten 70% is. Dit zijn ook de ervaringen uit het veld, de vossenrasters worden geplaatst in gebieden met veel vossen, maar het blijft lastig om de vos definitief uit het gerasterde gebied te houden. Ook het plaatsen van een nestbeschermer is een veel voorkomende wijze van actieve bescherming op grasland bij beweiding

KRAKEEND • Menno Schaefer

KIEVITSPULLEN IN MANDJE • Vrijwilligersteam

Bijzondere waarnemingen uit het veld

Scholekster op pad met kievitkuikens

Een nest met kievit- en scholekster-eieren, bebroed door de scholekster. Maar toen de kieviten uitkwamen, is de scholekster met hen op pad gegaan en heeft eigen eieren achtergelaten (zie foto op pagina 13).

Witte grutto man

Elf jaar geleden kwam een witte grutto man voor het eerst aan in de Polder Mijzen en sindsdien gaat hij door het leven als De Witte van Mijzen. Dit jaar kwam hij rond 21 maart aan in Polder Mijzen en na een week begon de territoriale activiteit met veel strijd tussen de mannetjes. De Witte van Mijzen had dit jaar geen broedsel, maar vertoonde wel een sterk verdedigend gedrag in de groep grutto's. De eerste 5 jaar van zijn leven had hij een goed broedsucces, maar nu al de laatste 6 jaar niet meer. We kijken volgend jaar weer naar hem uit, naar die bijzondere Witte van Mijzen.

met vee. Zo wordt 9% van de nesten beschermd (702 van totaal 7.797). Andere vormen van actieve bescherming, in volgorde van belang, zijn het beschermen bij bemesten door sleepslangnestbeschermers en er omheen maaien.

De uitkomstresultaten van actieve bescherming van nesten op bouwland bij inzaaien is altijd wat lager (70%) omdat er rond die periode heel veel werkzaamheden plaatsvinden. Het in mandjes plaatsen om te verplaatsen, werpt wel zijn vruchten af (uitkomstresultaat 80%). In zijn totaliteit laten de cijfers zien dat nestbescherming een bijdrage levert aan het voorkomen van verliezen door agrarische werkzaamheden. Wat in slechts 2% van de gevallen gebeurt.

COMBINEST MET MEERKOET MET GANS • Tjaard en Meindert

KLEIN KIEVITSEI
Jan van der Molen

KIEVITSNEST • Gosse en Jan Douna

ZEER GROOT EENDENEST
Willem Overweg

2.9 Gedragswaarnemingen voor beheeraanpassingen

In de percelen waar ook de eerste kuikens veilig zijn met late maaidata of kuikenland, hoeven de vrijwilligers niet het veld in om de nesten te controleren. Dat zou alleen maar onnodige verstoring geven en predatie kunnen vergroten. Bij die percelen worden vaak wel gedragswaarnemingen gedaan om in te schatten of het beheer op de goede plek ligt of dat het beheer last-minute aangepast moet worden. In Noord-Holland wordt er vergeleken met de rest van Nederland dan ook behoorlijk wat waarnemingen van weidevogels ingevoerd, namelijk 12.413. Deze waar-

nemingen kunnen op dit moment nog niet gerapporteerd worden, ze zijn vooral op bedrijfs- en gebiedsniveau van nut.

2.10 Het succes van vliegvlugge pullen van grutto

In grote delen van Noord-Holland zijn broedsucces tellingen uitgevoerd. Dit gebeurt door zogenaamde Bruto Territoriaal Succes (BTS) inventarisaties, waarbij eind april, begin mei binnen een begrensde gebied (dat groot genoeg is om de kuikens in groot te brengen) de territoria van grutto's worden geteld.

De periode om deze tellingen uit te voeren wordt jaarlijks landelijk bepaald op basis van wanneer de eerste legsels starten.

Vervolgens wordt vier weken later bij de zogenaamde 'alarmtelling' een gebied doorkruist en worden alle alarmerende broedparen in kaart gebracht. De grenswaarden als indicatie voor het hebben van voldoende broedsucces voor een stabiele grutto-populatie is:

- <50% onvoldoende
- 50-65% mogelijk voldoende
- >=65% voldoende

De uitkomsten zijn geen absolute gegevens, maar hebben wel waarde in relatieve zin. De trends op gebiedsniveau geven inzicht in het beheer, met name voor voldoende geschikt biotoop voor het opgroeien van de kuikens.

2.11 Hoogste broedsucces voor grutto

In totaal zijn er in 2023 in 65 gebieden de broedparen en gezinnen geteld, in samenwerking met de vrijwilligers, waarvan er 50 gebieden voldoen aan het telprotocol. Die zijn uitgevoerd op een oppervlak van 16.548 hectare. Het gemiddeld broedsucces voor de grutto

GRUTTO 'DE WITTE VAN MIJZEN' • Ben Pronk

✓ Tabel 2.3 Bruto Territoriaal Succes van grutto's afgelopen jaren.

Jaar	Gemiddelde BTS (%)	Broedparen	Gezinnen	Oppervlakte geteld (hectare)	Aantal broedparen per 100 hectare	Kwalificatie
2016	63	2.485	1581	15.220	16,3	Mogelijk voldoende
2017	51	1.427	729	11.621	12,3	Mogelijk voldoende
2018	58	1.879	1.089	19.485	9,6	Mogelijk voldoende
2019	64	1.154	736	11.611	9,9	Mogelijk voldoende
2020	43	1.462	635	19.780	7,4	Onvoldoende
2021	66	3.321	2188	31.165	10,7	Voldoende
2022	53	1.498	797	16.248	9,2	Mogelijk voldoende
2023	73	1.485	1032	16.657	8,9	Voldoende

voor de provincie komt in 2023 uit op 72%, wat het hoogste broedsucces is van de afgelopen 8 jaar (zie tabel 2.3). Wanneer alleen de A-status gebieden meetellen is het BTS zelfs 73%. De waardes schommelen afgelopen jaren rond de 60%. Van de 50 gebieden kwalificeerden 24 gebieden als 'voldoende' (terwijl dat vorig jaar 10 gebieden waren), 14 als 'mogelijk voldoende' (nagenoeg gelijk met vorig jaar) en de overige 12 scoorden 'onvoldoende' reproductie (dat waren er vorig jaar 20). Het aantal broedparen per 100 hectare is wel iets lager dan afgelopen jaren. In 2016 en 2017 nog boven de 10, dit jaar is het ietsje minder dan 9, maar altijd beter dan in 2020 toen zowel het BTS met 43% én 7,4 broedparen per 100 hectare dramatisch laag waren.

2.12 Resultaten per regio

Texel en Wieringen zijn geen grutto paradijzen, deze gebieden hebben al jaren een laag voorkomen van grutto's en een relatief laag broedsucces (BTS). Op Texel is dit één broedpaar per 100 hectare en op Wieringen rond 6 per 100 hectare. Texel heeft, vergeleken met voorgaande jaren, wel drie gebieden op 'voldoende' reproductie (>65% BTS). Voor Wieringen is broedsucces (BTS) percentage 40%. Vergeleken met de afgelopen jaren is dat relatief een prima cijfer.

In West-Friesland is er ook dit jaar weer veel werk verricht voor het verzamelen van BTS gegevens. Het broedsucces met 64% is

‘mogelijk voldoende’. In dit gebied zie je dat de grutto’s sinds 2020 niet meer een voldoende hoog broedsucces meer hebben gehaald. Maar afgelopen jaren gaat het wel langzaam de goede kant op. In dit gebied zijn een aantal telgebieden in combinatie met reservaten niet meegenomen. In ‘t Laeg en Lage Hoek is er in het reservaat een hoge BTS geteld, respectievelijk 88% en 71%. In ‘t Laeg was er in de periode ná de alarmtelling alleen wel predatie van kuikens door kiekendief en sperwer waargenomen.

In Noord-Holland Midden zijn alleen de resultaten weergegeven die door het collectief en de vrijwilligers in de boerenlandvogelmonitor zijn ingevoerd. ANV Water, Land & Dijken houdt de vinger ook goed aan de pols met aanvullende tellingen door professionals. De twee topgebieden van Noord-Holland - met zowel een hoog BTS als een hoog aantal broedparen per 100 hectare - stuwen de resultaten van deze regio hoog op namelijk een BTS van 80%. Deze topgebieden zijn Marken (bijna 60 broedparen/100 hectare met een BTS van 90%) en de Castricumerpolder (112 broedparen/100 hectare met een BTS van 94%), beheert door De Hooge Weide. Regio Noord-Holland Zuid doet het dit jaar ook historisch goed. Het hele gebied heeft een broedsucces van 83%. Het hoge broedsucces van 2023 laat zien dat met veel nattigheid, een lage predatie en goed kuikenland, zorgt voor een goede kuikenoverleving en daarom een voldoende broedsucces. Er zit altijd wel een winstwaarschuwing bij: deze resultaten zorgen voor stabilisering van de huidige populatie grutto’s in Noord-Holland. Voor een trendbreuk van de omvang van de populatie zal zowel het aantal broedparen als het broedsucces een aantal jaren hoog moeten zijn.

KIEVIT IS IN AANTAL LEGSELS HET ZORGENKINDJE • Henk van Bruggen

2.13 Weidevogelseizoen 2023 samengevat

Het broedseizoen 2023 was natter dan gemiddeld en dat pakte gunstig uit. Predatie van de nesten was laag en er was in mei voldoende voedsel voor de vroege kuikens. Dat resulteerde in een hoog broedsucces van de grutto. De scholekster en tureluur profiteerden ook, de kievit is in het aantal legsele het zorgenkindje. De laatste jaren is het weerbeeld extremer geworden en wisselen zeer natte en zeer droge periodes elkaar af. Voor het weidevogelbeheer ligt er een uitdaging om de hoeveelheid water op het land goed te regelen: afvoer van water tijdens hevige regenval en het vasthouden van water tijdens droogte, zodat er voldoende voedsel beschikbaar is voor de vogels en hun kuikens. Zo hebben boeren dit jaar nog veel plas-dras gebieden laten staan in juni wat is terug te zien in de resultaten. Het is altijd heel stimulerend om tijdens het seizoen te zien hoe alle boeren, vrijwilligers, agrarische collectieven, loonwerkers, wildbeheerders en terrein behorende organisaties die zich hebben ingespannen om de vogels zich thuis te laten voelen in het boerenland!

✓ Tabel 2.4 Telgegevens van de gebieden op basis waar van het Brutto Territoriaal Succes wordt berekend. Gebieden die geïsoleerd zijn door harde begrenzingen hebben een A-status en gebieden waar de kuikens in en uit kunnen lopen een B-status.

Gebied	Status gebied (A of B)	Oppervlakte (hectare)	Contract ANLb	Reservaat	Broedparen	Gezinnen	BTS in %	broedparen per 100 hectare
Texel								
Burgernieuwland en Everste Koog	A	762	199	0	1	1	100	0,1
De Hooge Berg e.o.	A	428	255	101	21	16	76	4,9
Polder Eijerland	A	2.433	294	204	20	12	60	0,8
Polder het Noorden	A	764	188	98	11	8	73	1,4
Texel - Zuid	A	1.758	1.157	68	24	5	21	1,4
Texel - totaal		6.145	2.093	471	77	42	55	1,3
Wieringen								
Broekerpolder	A	104	20	50	8	4	50	7,7
Geesterkoog	A	111	40	0	3	3	100	2,7
Hippolytushoeverkoog	A	342	125	25	9	5	56	2,6
Marskepolder	A	141	39	15	11	7	64	7,8
Normerpolder en Noorderbuurt	A	122	30	30	10	3	30	8,2
Oosterlanderkoog	A	216	100	4	9	4	44	4,2
Polder Waard-Nieuwland	A	150	20	0	4	2	50	2,7
Stroeërkoog	B	125	35	40	19	1	5	15,2
Westerlanderkoog en omgeving	A	302	10	23	20	8	40	6,6
Wieringen - totaal		1.613	399	187	93	37	40	5,8

Gebied	Status gebied (A of B)	Oppervlakte (hectare)	Contract ANLb	Reservaat	Broedparen	Gezinnen	BTS in %	broedparen per 100 hectare
Schagen en omstreken								
Kaagpolder Zuid	A	50	20	0	6	0	0	12,0
Keinsmerwiel	A	70	43	0	21	20	95	30,0
Schagen - totaal		120	63	0	27	20	74	22,5
West-Friesland								
Binnenwijzend	A	274	84	0	7	5	71	2,6
Broerdijk-Noord	A	150	80	0	43	28	65	28,7
De Weere-Oost Abbekerk	A	200	100	0	27	15	56	13,5
Lambertschaag	A	150	20	0	2	1	50	1,3
Langereis-Zuid	B	250	52	0	21	15	71	8,4
Leekerlanden-Noord	B	80	40	0	39	27	69	48,8
Oosterblokker	B	200	100	0	6	4	67	3,0
Oosterdijk e.o.	A	100	67	0	15	10	67	15,0
Polder Mijzen	A	518	41	77	142	103	73	27,4
Schellinkhout	A	200	127	0	33	19	58	16,5
Sijbekarspel-Noord	A	150	88	0	23	14	61	15,3
Veereweg e.o.	B	150	85	0	30	21	70	20,0
Wadway	B	100	24	0	9	6	67	9,0

Gebied	Status gebied (A of B)	Oppervlakte (hectare)	Contract ANLb	Reservaat	Broedparen	Gezinnen	BTS in %	broedparen per 100 hectare
Westerveer	A	300	159	66	40	23	58	13,3
Wogmeer Noord-Spierdijk	B	150	99	0	6	2	33	4,0
Wogmeer-Zuid Hensbroek	A	100	10	0	21	4	19	21,0
West-Friesland totaal		3.072	1.176	143	464	297	64	15,1
Noord-Holland midden								
Castricumerpolder - Groote Ven	A	75	0	75	84	79	94	112,0
Belmermeer	B	265	103	56	38	16	42	14,3
Graftermeer-Zuid	A	154	65	0	41	24	59	26,6
Krommeniedijk	A	129	72	3	18	5	12	14,0
Marken	A	279	139	0	166	150	90	59,5
Polder Oterleek	A	399	55	0	22	20	91	5,5
Wilmkebreepolder	A	21	18	0	3	2	67	14,3
Noord-Holland Midden totaal		1.322	452	134	372	296	80	28,1
Noord-Holland Zuid								
Aetsveldschepolder Oost	A	652	44	0	41	32	78	6,3
Bovenkerkepolder	A	761	134	0	141	131	93	18,5
Duivendrechtterpolder	A	264	28	0	6	3	50	2,3
Hekslootpolder	A	157	26	0	6	3	50	3,8
Holendrechtter- en Bullewijkerpolder**	A	253	22	20	6	7	117	2,4

Gebied	Status gebied (A of B)	Oppervlakte (hectare)	Contract ANLb	Reservaat	Broedparen	Gezinnen	BTS in %	broedparen per 100 hectare
Horn- en Kuierpolder	A	327	0	0	1	0	0	0,3
Kalslagerspolder	A	173	3	0	3	1	33	1,7
Middelpolder	A	80	0	50	20	15	75	25,0
Noordpolder, beoosten Muiden	A	308	45	0	5	3	60	1,6
Polder de Ronde Hoep	A	1.064	113	160	170	157	92	16,0
Spaarnewoude	A	418	14	123	45	26	58	10,8
Verenigde Binnenpolder-Oost+Inlaag	A	471	0	0	16	3	19	3,4
Noord-Holland Zuid - totaal		4.276	385	353	460	381	83	10,8
Totalen Noord-Holland		16.548	16.123	16.123	1.487	1.066	72	

Reproductiegetal / BTS getal

Onvoldoende	<50%
Mogelijk voldoende	50-65%
Voldoende	>65%

- ** Bij een broedsucces van >100% is sprake van meer alarmerende paren, dan er broedparen zijn vastgesteld. Hiervoor zijn een aantal oorzaken:
- A: Er kan te vroeg gestart zijn met de broedparentelling dan de adviesperiode, waardoor er een ondertelling plaats vond.
  - B: Er is een ondertelling van het aantal broedparen geweest bij de inventarisatieronde, de grutto's vestigden zich soms laat dit voorjaar.
  - C: Bij de zogenaamde alarmtelling is er door veel alarm het daadwerkelijk aantal overschat, de kans hierop is het grootst bij hoge concentraties van alarmerende broedparen in een (deel)gebied.
  - D: Het kan voorkomen dat een gebied met een ecologische eenheid een zogenaamde B-status heeft, waardoor enige instroom uit een ander gebied plaats heeft gevonden.

SMIENT • Menno Schaefer

2.14 Gemotiveerde vrijwilligers

Dit voorjaar is een onderzoek uitgevoerd bij 1.500 vrijwilligers die actief zijn bij de verschillende natuurorganisaties, naar de betrokkenheid en de motivatie voor het werk dat zij doen. Dat blijkt uit de vragenlijst die zij hebben ingevuld. Van de 774 vrijwilligers die boerenlandvogels beschermen, hebben 112 vrijwilligers de vragenlijst ingevuld. Vrijwilligers geven aan dat de twee belangrijkste redenen om dit werk te doen zijn: lekker buiten aan het werk (78%) en bijdragen aan natuurbeheer (73%). Zij voelen zich ook sterk verbonden aan het gebied waar ze actief zijn (70%).

Een kwart van de vrijwilligers geeft aan dat er een tekort aan vrijwilligers is. Zij delen hun kennis en enthousiasme met mensen in hun directe omgeving om hen zo te betrekken bij hun werk. Om dat goed te kunnen doen, geeft meer dan de helft van de vrijwilligers aan dat het vergroten van kennis en soorten hun grootste behoefte is.

Een aantal rapportcijfers:

- Tevreden over de werkzaamheden = 8,1
- Motivatie voor het vrijwilligerswerk = 8,2
- Verbonden met de groep = 7,9
- Tevreden over de ondersteuning van de groep = 7,8

2.15 Rol van Landschap Noord-Holland

Landschap Noord-Holland ondersteunt en faciliteert de 22 weidevogel-, en boerenlandvogelgroepen. Deze groepen functioneren

door de inzet van een vrijwillige coördinator. Wanneer er geen coördinator beschikbaar is, en vrijwilligers vooral bij de agrarische collectieven actief zijn, dan nemen ANV's de coördinatie rol over via de inzet van veldcoördinatoren. Zoals het indelen van (nieuwe) vrijwilligers, het eerste aanspreekpunt zijn bij vragen en soms presenteren zij ook de resultaten van het seizoen.

2.16 Cursussen, bijeenkomsten en informatievoorziening

Landschap Noord-Holland zorgt voor de kennisuitwisseling en informatievoorziening van de agrariërs en vrijwillige weidevogelbeschermers. Nieuwe vrijwilligers worden geworven en via een Basis cursus Weidevogelbescherming opgeleid in theorie en daarna met deels professionele praktijkbegeleiding in het veld verder opgeleid. Via de Groene Academie is er een e-learning module Weidevogelbeheer te volgen op de website 'Leer je Groen'. Er verschijnt maandelijks een nieuwsbrief Boerenlandvogels voor boeren, vrijwilligers en agrarische collectieven.

2.17 Materialen

Landschap Noord-Holland zorgt voor de ontwikkeling, aanschaf en verspreiding van zowel cursus-, als beschermingsmateriaal ten behoeve van de weidevogelbescherming aan agrariërs en de vrijwilligers(groepen) in de provincie. Deze worden vóór de start van het weidevogelseizoen rondgebracht, zodat iedereen goed voorbereid aan het werk kan. Om een indruk te geven van de geleverde materialen in één seizoen 2023, zie ook tabel 2.6.

VRIJWILLIGERS HELPEN MET DRONE IN HET VELD • Visser

Aantal weidevogelbeschermers en boerenlandvogeltellers

Het totale aantal vrijwillige boerenlandvogeltellers is 774. De gemiddelde leeftijd van vrijwilligers nam lichtjes af naar 67,3 jaar. Het aantal jaren dat een vrijwilliger gemiddeld actief is, blijft jaarlijks licht toenemen van 9,8 naar 10,3 jaren.

▼ Tabel 2.5 Overzicht van cursussen en aantal deelnemers in 2023.

Thema cursussen	Plaats	Deelnemers
Coördinatorenborrel	Heiloo	12
Basiscursus: 5 theorieavonden, 1 excursie	Digitaal & Castricum	40
E-learningmodule ter voorbereiding Basiscursus	Digitaal	17
Verdiepingscursus landbouwwerkzaamheden	Hobrede	14
Specialisatiecursus QBM	Digitaal & Hobrede	12
Cursus (h)erkennen van predatie	Heiloo	8

2.18 Boerenlandvogelmonitor

De website boerenlandvogelsnederland.nl geeft toegang tot de database 'Boerenlandvogelmonitor', beheerd door koepelorganisatie LandschappenNL. Via deze landelijke database worden alle legfels en waarnemingen van boerenlandvogels ingevoerd op perceel-, bedrijfs- en gebiedsniveau. Met deze data kan de individuele vrijwilliger, agrariër, weidevogelgroep, agrarisch collectief inzicht krijgen en zo conclusies trekken voor het beheer. Op provinciaal en landelijk niveau worden de cijfers gebruikt voor trends en ontwikkelingen. De ontwikkeling van de database staat nooit stil. Dit jaar is de mogelijkheid om direct met de drone legfels invoeren toegevoegd als functionaliteit. Om de kennis goed op orde te houden is er dit jaar ook een cursus ontwikkeld en gegevens om de data te verwerken en om de instructies aan te scherpen wie welke data moet registreren.

CURSUS QBM • Peter Mol

✓ Tabel 2.6 Overzicht geleverde beschermings- en registratiemateriaal.

Thema Materiaal	Aantal
Markeersticken	2.315
Vlaggensticken t.b.v. verjagen families met kuikens in te maaien grasland	80
Rieten mandjes t.b.v. verplaatsen kievit- en scholeksterlegsels op bouwland	230
Nestbeschermers (koeien en schapen)	40
Veldgidsen Weidevogelbescherming	32
Sleepslangnestbeschermers	38
Bordjes Vrijwillige Weidevogelbescherming voor plaatsing in veld/boerderij	20
Nestregistratieboekjes	5
Nestregistratie- c.q. stalkaarten voor op de boerderij*	14
Vergunningen	digitaal

* ANV Water, Land & Dijken stuurt al hun leden een compleet pakket inclusief stalkaarten.

De ondersteuning van vrijwilligers wordt gefinancierd via de subsidie Betrekken bij Groen van de provincie Noord-Holland

Nienke Kwikkel is projectleider Boerenlandvogels bij Landschap Noord-Holland

Hoofdstuk 3

De Kampen: nieuw weidevogelgebied versterkt Eempolder

ANNE VOORBERGEN & JAN ROODHART

DE KAMPEN NABIJ BLARICUM • Henk Kolkman

3.1 Na tien jaar klaar

In de Oostermeent bij Blaricum is De Kampen speciaal ingericht voor weidevogels. Het sluit aan bij het van oudsher belangrijke weidevogelgebied de Eempolder (begrensd als weidevogelkerngebied).

De provincie Noord-Holland heeft de herinrichting geïnitieerd en gefinancierd. Ruim tien jaar geleden is samen met een groot aantal betrokkenen een gebiedsproces gestart: Staatsbosbeheer, de Agrarische Stichting Blaricum, Natuurmonumenten, gemeente Blaricum en het Waterschap Amstel, Gooi en Vecht. Een inrichtingsplan volgde waarna de uitvoering startte. Na ruim tien jaar inspanning van alle partijen was het weidevogelgebied begin 2023 nét op tijd klaar voor de, uit het zuiden, terugkerende grutto's en andere weidevogels.

De Eempolder aan de Utrechtse kant is al zo'n 25 jaar in beheer bij Natuurmonumenten. Hier broeden grutto's en andere weidevogels als kievit, scholekster en tureluur in ouderwets hoge aantallen (pers. mmd. J. Roodhart, 2023). Die aantallen zijn het gevolg van een optimale inrichting, het juiste beheer met daaromheen boerenland met aangepast weidevogelbeheer. Weliswaar is het gebied De Kampen niet erg groot, maar het sluit naadloos aan bij de Eempolder, waardoor het een flink en uitgestrekt weidevogelgebied vormt.

3.2 Onderdeel van Oostermeent

De Kampen ligt in de Oostermeent, voorheen was dit een groot gebied grenzend aan de Utrechtse Eempolder. De Oostermeent was, net als de Eempolder, een van oudsher goed weidevogelgebied. Tot in de jaren negentig waren de dichtheden aan

weidevogels hier erg hoog. Na de aanleg van de A27 en de bouw van nieuwe woonwijken in het westelijke deel, bleef er niet veel meer over van de Oostermeent.

De Kampen is een onderdeel van de nog resterende Oostermeent. Het oostelijke deel hiervan (zo'n 100 hectare) maakt onderdeel uit van het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en is voor het overgrote deel (ongeveer 2/3) in eigendom van Staatsbosbeheer. Een ander deel (ongeveer 1/3) is in eigendom en beheer van de Agrarische Stichting Blaricum. Het westelijke deel van de resterende Oostermeent valt buiten de NNN begrenzing en daar liggen percelen van particulieren. Deze percelen zijn niet ingericht voor weidevogels.

3.3 Vernatting en openheid zorgt voor prachtig landschap

Wie De Kampen vóór de herinrichting van 2022/2023 al kende, ziet een groot verschil met de huidige situatie. Het waterpeil in de sloten en greppels is flink verhoogd, tot -40 NAP. Het hele gebied

is hierdoor veel natter geworden en dat is een voorwaarde voor een optimaal weidevogelgrasland. Door de natheid vertraagt de grasgroei en krijgen kruiden ook de kans zich te vestigen. Kruiden trekken insecten aan die weer als voedsel dienen voor opgroeiende kuikens. Naast de verhoging van het waterpeil, zijn er greppels met flauwe kanten gegraven en zijn de slootoevers verlaagd. De verlaagde oevers vormen overgangszones van nat naar droog met slikkige randjes. Een prima foerageerplek voor zowel volwassen als jonge weidevogels! Vooral tureluur- en Kievitkuikens zijn hier vaak te vinden.

De luchtfoto geeft een prachtig beeld van de natte inrichting. Wat ook opvalt is dat alle rasters uit het gebied zijn verdwenen. Dat is landschappelijk veel fraaier en draagt bij aan nog meer openheid en het vermindert het aantal uitkijkpunten voor kraaien, buizerds en andere roofvogels.

3.4 Kavelruil een intensief puzzelwerk

De herinrichting van De Kampen begon met een ruiling van eigendommen en percelen met als doel de inrichting van een aaneengesloten areaal van 100 hectare weidevogelgrasland, als onderdeel van het NNN. Binnen deze beoogde 100 hectare zaten vele grondeigenaren, naast Staatsbosbeheer waren dat boeren (al dan niet aangesloten bij de Agrarische Stichting Blaricum), particulieren (hobbyboeren), de gemeente Blaricum en kerkelijke instanties.

Niet alle eigenaren wilden meewerken aan het realiseren van een hoger waterpeil. Daarom is een kavelruilproces georganiseerd om een aaneengesloten natuurgebied te realiseren. Na de kavelruil bleven er twee partijen over: Staatsbosbeheer en de Agrarische Stichting Blaricum. Vervolgens is er een logische verdeling gemaakt; de Agrarische Stichting Blaricum kreeg de wat hogere gronden in het noordelijke deel van de Kampen. De lager gelegen gronden kwamen in eigendom van Staatsbosbeheer, grenzend aan het weidevogelgebied Eemland van Natuurmonumenten. Dit proces en de veranderde indeling klinkt heel logisch, maar heeft heel wat intensief puzzelwerk en overleg van alle partijen gekost. Zonder betrokkenheid van de provincie Noord-Holland zou dit proces niet zo succesvol zijn geweest.

3.5 Aanpassing waterpeil een ingewikkeld proces

Weidevogels houden van nattigheid en bij inrichting van een succesvol weidevogelgrasland is een hoger waterpeil vrijwel altijd noodzakelijk. In het zogenoemde peilbesluit is bepaald hoe hoog

**GRUTTO'S GEBRUIKEN DE PLAS-DRASSEN ALS
SLAAP- EN FOERAGEERPLEK** • Wil Doorn-Meijne

TURELUUR • Menno Schaefer

het water minimaal en maximaal mag komen in een gebied. Rijkwaterstaat en de waterschappen stellen zo'n peilbesluit vast en moeten ervoor zorgen dat het waterpeil klopt. Om voor de gewenste nattigheid te zorgen was een nieuw peilbesluit nodig. Waterschap Amstel, Gooi en Vecht/Waternet heeft een gebiedsplan vastgesteld voor het gebied Gooise Zomerkade, waarvan de Kampen onderdeel is. Aan het watergebiedsplan is een nieuw peilbesluit gekoppeld voor de verschillende peilvakken.

3.6 Voorjaarspeil flink omhoog

Voor het weidevogelgebied De Kampen is een flexibel peil ingesteld, waarbij het minimum peil ongeveer gelijk is aan het oude maximum peil. Het minimum peil wordt ingesteld na afloop van het broedseizoen, zodat het beheer (maaieren) van de weidevogelgraslanden goed is uit te voeren. In het voorjaar tijdens de terugkomst van weidevogels uit het zuiden, gaat het waterpeil fors omhoog (30 centimeter) en dat blijft zo hoog tot ver in juni. De peilinstellingen worden, op afroep van de beheerders, uitgevoerd door Waternet. De instellingen van de inlaat en stuwen zijn op afstand te regelen; een telefoontje is voldoende om de wensen kenbaar te maken.

Omdat het achterliggend landbouwareaal verzekerd moest blijven van een goede afwatering, is er aan de zuidkant van het gebied een nieuwe hoofdwaterring gegraven met bijpassende duikers en ook enkele stuwrichtingen om verschillende 'peilvakken' te kunnen realiseren. De afwatering van de agrarische percelen naar het gemaal aan het Eemmeer is hiermee geborgd.

3.7 Geleidelijk hoger peil vanwege fosfaatgehalte

Er is veel overlegd over de wens om het waterpeil te verhogen in het weidevogelgebied. De voormalig agrarische percelen zijn tientallen jaren bemest en met het verhogen van het waterpeil komt er veel fosfaat in het water terecht. Zo'n verhoogd fosfaatgehalte kan de groei van ongewenste kruiden als zuring in de hand werken. Bovendien wordt dat water met verhoogd fosfaatgehalte na het broedseizoen uitgelaten op het Eemmeer. Voor het Eemmeer is een goede waterkwaliteit een belangrijke doelstelling, vastgelegd in het Natura 2000 beheerplan Eemmeer & Gooimeer Zuidoever. Daarom is afgesproken om het hogere peil geleidelijk in te voeren, zodat het fosfaat geleidelijk vrijkomt en niet in één keer. De waterkwaliteit wordt de komende jaren gemonitord door Waternet en na vijf jaar bekijken de betrokken partijen of het wenselijk is om het voorjaarspeil nog verder te verhogen. Het nieuwe peilbesluit biedt ruimte om nog 20 centimeter extra te verhogen.

3.8 Plas-dras in voorjaar en nazomer

Twee percelen zijn ingericht met plas-drasen. Hier kan het water door een door zonne-energie aangedreven pomp, worden ingelaten op het land. Tijdens de nazomer, wanneer weidevogels zich verzamelen voor de terugreis naar hun overwinteringsgebieden in het zuiden, of juist in het vroege voorjaar, functioneren dit soort drassige plekken als slaap- en foerageerplek. De twee percelen liggen naast elkaar en jaarlijks rouleren de plas-drasen. Door niet ieder jaar de plas-dras vol te laten lopen kan de graszode met bodemfauna zich herstellen. Hierdoor herstelt het voedselaanbod en blijft de draagkracht van de bodem behouden. Dat laatste is voor de uitvoer van het beheer zéér belangrijk.

3.9 Eerste broedseizoen hoopvol na herinrichting

Het voorjaar van 2023 betrof het eerste weidevogelbroedseizoen na de herinrichting. Resultaten van één jaar zeggen meestal niet zoveel, maar kunnen wel hoopgevend zijn. In De Kampen boog de neergaande trend. Vele soorten boekten kleine of grote winst. Echter, de graspieper profiteerde nog niet van de nieuwe inrichting. Rietzanger en rietgors gingen in aantal achteruit. Logisch, want hun leefgebied is verkleind door het verwijderen van plukjes riet en ruigte, die groeiden naast de rasters.

3.10 Minder bemesting, hogere kruidenrijkdom

Belangrijke factor in optimaal weidevogelbeheer is de mate van bemesting. De mestdruk op de percelen van de Agrarische Stichting Blaricum was hoog, maar wordt gereduceerd. Op de percelen die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer wordt helemaal niet bemest en daar ligt de focus op afvoer van voedingsstoffen. Dat zal resulteren in een veel hogere kruidenrijkdom met veel insecten en een lager tempo van de grasgroei. Op deze percelen zal bemesting pas weer plaats vinden wanneer dit voor de kruidenrijkdom weer noodzakelijk blijkt.

3.11 Terugkeer kemphanen?

In De Kampen wordt aan alle voorwaarden voldaan voor een toekomstig rijk weidevogelgebied dat één geheel vormt met de aangrenzende Eempolders. Of de kemphanen, die hier nog niet zo heel lang geleden baltsten en broedden, ook weer zullen terugkeren, valt te bezien. Op doortrek doen kemphanen het gebied echter nog steeds aan.

Om bezoekers te laten genieten van de weidevogels zullen de

(doodlopende) wegen opengesteld blijven voor wandelaars en fietsers. Een nieuw 'laarzenpad' – dat alleen buiten het broedseizoen is opengesteld - verbindt het zuidelijke en noordelijke deel. Hierdoor is de toegankelijkheid van twee vogelhutten aan het Eemmeer ook verbeterd.

Literatuur:

Beusekom, R., 2023. *De Kampen, nieuw weidevogelgebied bij Blaricum*. Nieuwsbericht van Vogelbescherming Nederland, Zeist. www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/de-kampen-nieuw-weidevogelgebied-bij-blaricum

Provincie Noord-Holland, 2020. *Inrichting De Kampen, Inrichtingsplan voor het natuurgebied De Kampen, juni 2020*. Provincie Noord-Holland, Haarlem. Download via website van provincie Noord-Holland.

Anne Voorbergen is boswachter publiek bij Staatsbosbeheer en Jan Roodhart is coördinator Natuurbeheer bij Natuurmonumenten

KIEVIT • Wil Doorn-Meijne

TURELUUR • Menno Schaefer

Hoofdstuk 4

Leren van gezenderde grutto voor een gezond veenweidegebied

ROELAND BOM & MATTY P. BERG

4.1 Veenweide van groot internationaal belang

De regio Amsterdam herbergt een groot aantal karakteristieke veenweidegebieden die uiterst belangrijk zijn voor natuur, cultuur en landbouw. Net als andere landbouwgebieden in Nederland staan de veenweiden voor grote uitdagingen om te verduurzamen, zodat ze ook in de toekomst veilig en gezond voedsel kunnen produceren zonder dat dit ten koste gaat van de leefbaarheid op het platteland voor plant, dier en mens.

De veenweidegebieden zijn van groot internationaal belang als broed- en opgroeihabitat voor de grutto, onze nationale vogel. In Nederland, inclusief de veenweidegebieden in een brede cirkel rond Amsterdam, nemen de broedparen grutto's al decennia in

aantal af. De soort staat dan ook op de Rode Lijst te boek als 'gevoelig'. Alles wijst erop dat grutto's en de moderne intensieve veehouderij niet goed samengaan en dat de vogels onvoldoende reproductie hebben om populaties op een gezond peil te houden. Het intensieve landgebruik, met toepassing van veel drijf- en kunstmest, bestrijdingsmiddelen, vroeg en vaak maaien en een lage grondwaterstand heeft geleid tot een sterke afname van soortenrijdom van planten, dieren en weidevogels (Hooijmeijer et al., 2023, WWF 2023). De grote uitdaging waar we voor staan is om dit verlies aan soorten om te buigen naar een herstel van biodiversiteit door minder intensief, natuur-inclusief landgebruik, maar met oog voor een toekomstbestendig verdienmodel voor

GRUTTO • Menno Schaefer

boeren en terreinbeheerders. Het Aanvalsplan Grutto tracht daar invulling aan te geven.

4.2 Grutto wijzen de weg

Grutto's staan symbool voor een platteland met een hoge biodiversiteit en landschappelijke waarde. Met kennis over welke eisen grutto's stellen aan hun leefomgeving kunnen we definiëren hoe we de veenweiden van nu toekomstbestendig kunnen maken. Kiezen de grutto's voor de meest soortenrijke gebieden, met veel bloeiende kruiden en een rijk insectenleven of maken ze hun keus anders, bijvoorbeeld hoe makkelijk ze met hun snavel in de bodem kunnen prikken op zoek naar regenwormen en emelten? En als we kijken naar gebiedsprocessen, op welke schaal moet dan de focus liggen, als we het vanuit het oogpunt van de grutto bekijken? Is een goede kwaliteit van een graslandperceel voldoende, of moeten de graslanden in de directe omgeving worden meegenomen of is zelfs het regionale landschap belangrijk? Met deze vragen in het achterhoofd hebben onderzoekers van de Vrije Universiteit (Amsterdam) en BirdEyes (Leeuwarden), samen met lokale vrijwilligers, binnen het project VeenVitaal afgelopen voorjaar tien grutto's van een mini GPS-zenders voorzien. Deze grutto's wijzen ons letterlijk de weg.

4.3 Grutto's gezenderd voor onderzoek

Er zijn 10 grutto's gevangen en gezenderd in de Ronde Hoep (bij Ouderkerk aan de Amstel, 2 vrouwtjes), in de Verenigde Binnenpolder West (bij Spaarndam, 1 vrouwtje en 3 mannetjes) en

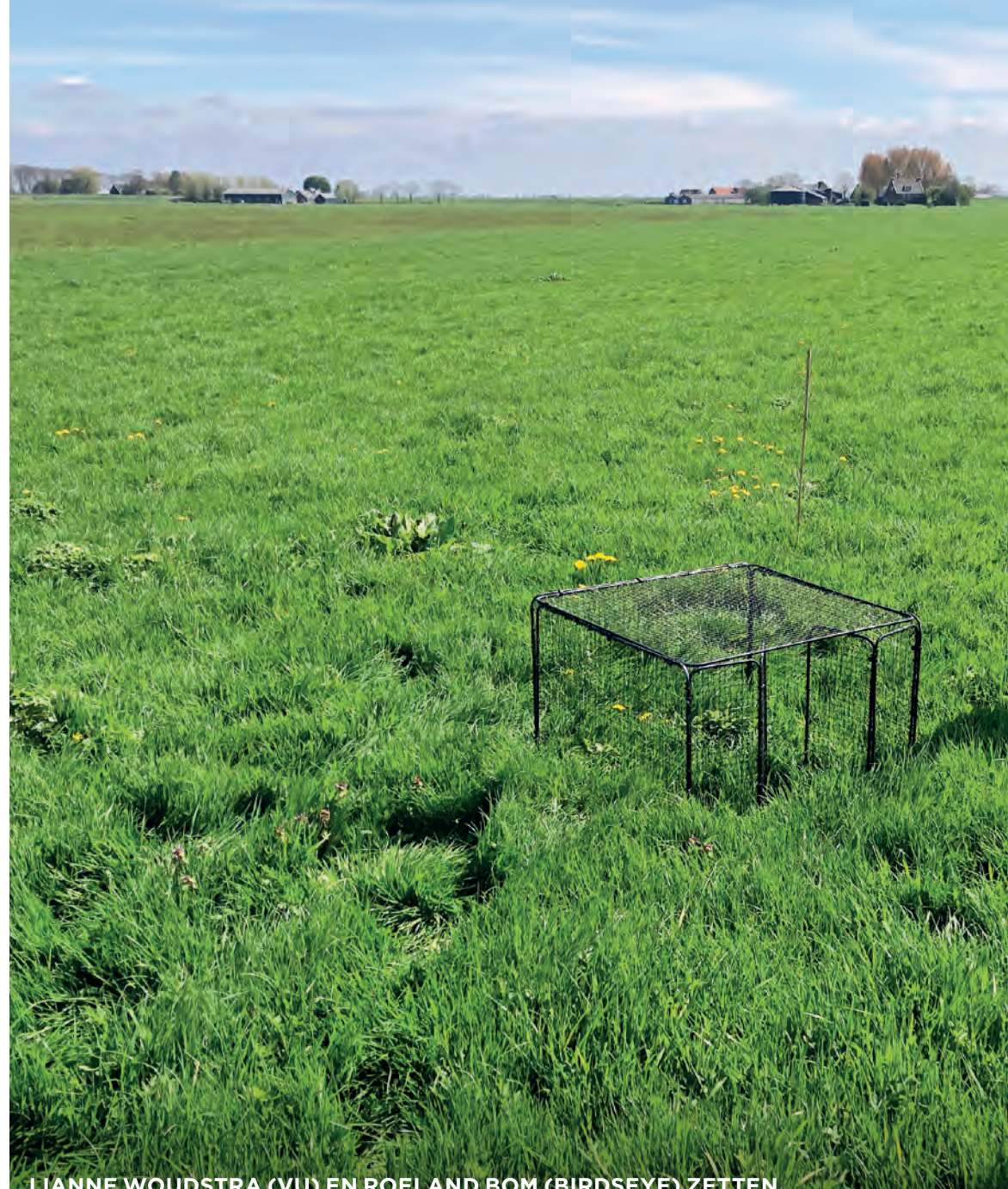

GRUTTO WIELERUST WORDT GEZENDERD • Ron Korrel

in de Schaalsmeer (bij Wormer, in het Wormer- en Jisperveld, 1 vrouwtje en 3 mannetjes). Het beste moment om de vogels te zenderen is als de nesten lang bebroed zijn en de eieren op uitkomen staan. De vogels worden gevangen met inloopkooitjes op nesten. Lokale vrijwilligers, die veel doen aan nestbescherming, hebben meegeholpen. De zendertjes zijn als een rugzakje op de rug gebonden en wegen 4,5 gram (voor mannetjes) en 6 gram (voor de zwaardere en grotere vrouwtjes). Deze zenders worden opgeladen met zonnepaneeltjes en kunnen een paar keer per dag hun positie opslaan en doorsturen, het laatste gaat via het GSM-netwerk. De lokale vogelaars hielden de vogels met zenders in de gaten, wat waardevolle informatie gaf over wanneer de eieren uitkwamen en of de ouderdieren na verloop van tijd nog met jongen werden gezien. De gezenderde vogels kregen namen van lokale plaatsen, boerderijen of personen die zich inzetten voor de bescherming van de grutto's.

4.4 Individuele variatie landgebruik

Inmiddels is er van alle 10 vogels data binnengekomen, met op het moment van schrijven, 7.190 locatie bepalingen uit Nederland en daarbuiten. Deze schat aan gegevens moeten nog worden geanalyseerd, maar laten nu al een paar patronen zien. Wat allereerst opvalt is de grote individuele variatie in landgebruik. Sommige vogels waren binnen het broedseizoen honkvast en werden steevast binnen het broedperceel gepeild. Andere individuen maakten geregeld uitstapjes van soms wel enkele kilometers vanaf hun broedplaats. Zo was grutto *Bert*, gezenderd in de Schaalsmeer, geregeld te vinden in de Eilandspolder bij de Rijp (figuur 4.1) en bij Krommenie, terwijl grutto *Spaarndam*

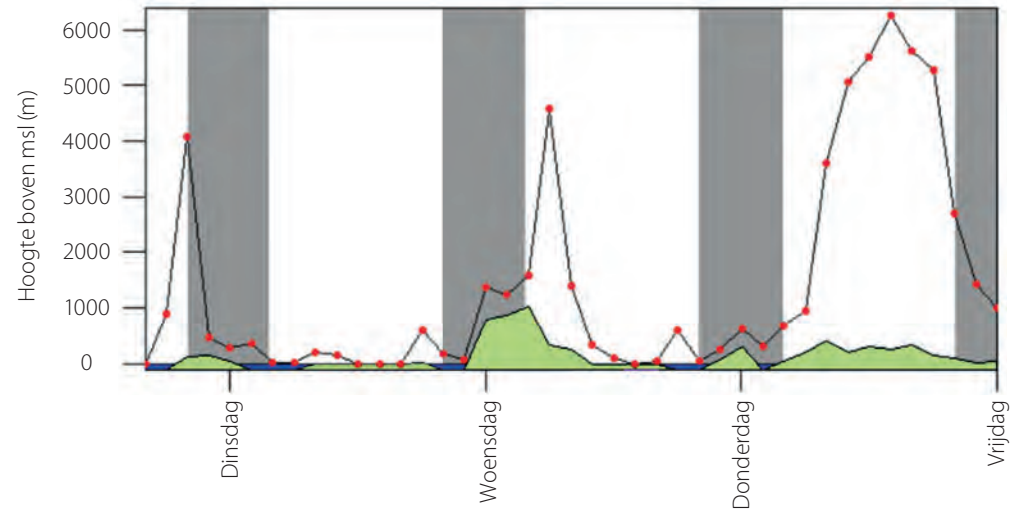

LIANNE WOUDESTRA (VU) EN ROELAND BOM (BIRDSEYE) ZETTEN DE VANGKOOI OP HET NEST VAN WIELERUST • Ron Korrel

GRUTTO • Menno Schaefer

^ Figuur 4.1 Vlucht van grutto *Koningshoeve* van Nederland naar Senegal. Geplot is de gemeten hoogte van de vogel (rode punten, verbonden met een lijn) en de hoogte van het onderliggende land (in groen) of water (blauw). Ook aangegeven zijn de korte stops bij Ile d'Oleron (Frankrijk) en Doñana (Spanje).

pendelde tussen drie locaties bij Spaarnwoude (figuur 4.3). *Wielrust* bleef tot lang in juni op het perceel in de Ronde Hoep waar ze haar nest had en waar ze ook met kuikens is gezien.

4.5 Kwaliteit gekozen gebieden

Op een aantal plekken is gericht onderzoek gedaan naar de kwaliteit (biodiversiteit) en kwantiteit van het bodemleven. Voor andere gebieden hebben we informatie over bijvoorbeeld landgebruik intensiteit en bodemvocht verkregen via zogenaamde *remote sensing* technieken. Met deze satelliet-techniek ontvangen onderzoekers informatie over de intensiteit van landgebruik van percelen. Deze gegevens gaan we koppelen aan de zenderdata. Zo kan de locatiekeuze van de vogels verbinden met de kwaliteit van de gekozen gebieden. Komend jaar wordt de kwaliteit van deze locaties verder onderzocht: wat is het aanbod aan regenwormen en insecten voor de jongen? Hoe makkelijk is de vegetatie doorwaadbaar voor jonge kuikens? En hoe makkelijk/moeilijk kun je in de bodem prikken? Na het broedseizoen konden de zendergrutto's gevolgd blijven worden en zagen we de regionale connecties. Opvallend de terugkerende tripjes van vogels uit de Schaalsmeerpolder naar de Oostvaardersplassen, Marker Wadden en de bollenvelden in Noord-Holland en grutto's uit de Ronde Hoep naar de Biesbosch (figuur 4.4).

4.6 Grote internationale hoogte

Mooie Nel was de eerste zendergrutto die op 4 juni 2023 vertrok uit Nederland. Ook na vertrek uit Nederland bleven de zenders een tijdlang data doorsturen en zagen we dat veel vogels gebruik

maakten van bekende gruttoplekken langs de Franse, Portugese en Spaanse kust, zoals bijvoorbeeld de Doñana en de Taagmond. Om beide plekken is momenteel veel te doen, respectievelijk in verband met grote droogte door het onttrekken van teveel grondwater voor voedselproductie en de mogelijke aanleg van een nieuw vliegveld. Zoals verwacht vlogen de vogels door naar West-Afrika. Ronduit spectaculair was de route die we doorgestuurd kregen van grutto *Koningshoeve*. Deze man vloog over de Sahara naar Senegal en kwam daarbij tot onverwacht grote hoogte. De zendergegevens gaven een tot nu toe ongekende hoogte van bijna 6.300 meter boven het landoppervlakte aan (figuur 4.1). Vermoedelijk vliegen grutto's, en andere vogels, naar deze hoogte om af te koelen als ze boven de Sahara vliegen. Zenders geven naast informatie over de positie van vogels dus ook aan schat aan aanvullende informatie over vliegsnelheid en vlieghoogte. Op dit moment zijn er 4 vogels die geregeld hun gegevens doorsturen: *Mooie Nel* en *Koningshoeve* vanuit Senegal en *Overveen* en *Els* vanuit Guinea-Bissau. Van de andere vogels verwachten we dat ze zich buiten het GSM-netwerk bevinden en hopen we begin volgend voorjaar meer te horen. Volgend jaar hopen we nogmaals 10 vogels te zenderen in de Veenweidegebieden rond Amsterdam.

De gezenderde grutto's zijn door iedereen live te volgen op www.globalflywaynetwork.org/tracks/project/black-tailed-godwits-veenvitaal

^ Figuur 4.2 Positiebepalingen van de vier in de Schaalsmeerpolder (Wormer) gezenderde grutto's. Elke vogel heeft een eigen kleur en opeenvolgende posities zijn verbonden met een lijn.

^ Figuur 4.3 Positiebepalingen van de drie in de Verenigde Binnenpolder West (Spaarndam) gezenderde Grutto's.

^ Figuur 4.4 Regionale bewegingen van de in Noord-Holland gezenderde grutto's.

Dit onderzoek vindt plaats in het kader van het NWA-ORC-project VeenVitaal. VeenVitaal is een zogenaamd 'Living Lab' waarin het effect van natuur-inclusieve ingrepen worden onderzocht in veenweiden rond Amsterdam, samen met partners en belanghebbenden. Boer, beheerder, burger, bank, bioloog en bestuurder werken samen met de wetenschap om een gezond veenweidegebied te realiseren, en een aantrekkelijk landschap voor bewoners. We onderzoeken hoe de verschillende aanpassingen in landgebruik leiden tot herstel van soorten, bodem, water alsmede ecosysteemdiensten. VeenVitaal wil onder andere een integrale set van eenvoudige en betrouwbare indicatoren ontwikkelen waarmee de transitie naar een duurzaam veenweidelandschap kan worden gekwantificeerd en gevolgd. Landschapsherstel kan alleen met een goed en duurzaam inkomen voor de agrariërs (op basis van voedselproductie en beheerinspanningen). VeenVitaal onderzoekt alternatieve verdienmodellen die agrariërs handelingsperspectief geven voor natuur-inclusief landgebruik. Dit betekent dat er de aankomende jaren door onderzoekers, studenten en de partners veel in het veld gemeten zal worden. Meer info over het VeenVitaal-project is te vinden op: www.veenvitaal.info

Literatuur

Hooijmeijer J., Van der Velde, E., Rakhimberdiev, E., Howison, R., Onrust, J., Fokkema, R.W., Lagendijk, G., Kraamwinkel, C., Li, Y., Veenstra, R., Barba Escoto, L., Stessens, M., Ligtelijn, M., Craft, T., Keuning, T., Wildschut, R., de Haan, W. en Piersma T., 2023.

Grutto-Landschap-Project Jaarverslag 2022. Rapport van BirdEyes, Centre for Global Ecological Change at the Faculties of Science & Engineering and Campus Fryslân, University of Groningen, Leeuwarden, The Netherlands.

Wereld Natuur Fonds. 2023. Living Planet Report Nederland. Kiezen voor natuurherstel. WWF-NL, Zeist.

Roeland Bom is bioloog bij BirdEyes en Matty P. Berg is hoogleraar bij de sectie Ecologie en Evolutie, A-LIFE, Vrije Universiteit, Amsterdam

Hoofdstuk 5

Broedplatforms voor scholeksters een bemoedigend resultaat

WILLEM OVERWEG

SCHOLEKSTERKUIKENS OP EEN BODEM
VAN GRIND • betrokken vrijwilliger

5.1 Scholekster voert het veld aan

In 2023 is de scholekster voor de tweede keer verkozen tot 'vogel van het jaar'. Dat is voor het eerst in de ruim twintig jaar dat Sovon Nederland en de Vogelbescherming een vogelsoort voor de tweede keer in de schijnwerpers zet. Het gaat duidelijk niet goed met de scholekster in Nederland. In 25 jaar is meer dan 60% van de broedpopulatie verdwenen en is het aantal broedparen gezakt naar 30.000. Jaarlijks neemt de populatie van deze vogelsoort met 5% af, wat verontrustend hoog is. De scholekster lijkt hetzelfde lot beschoren als, de grutto en kievit, die ook sterk in aantal afnemen. Maar de scholekster voert wat dat betreft het veld aan. De problemen zijn voor de soort onverminderd groot, 15 jaar nadat de scholekster voor het eerst als 'vogel van het jaar' werd verkozen.

5.2 Broedplatforms vergroten broedsucces

Eén van de belangrijkste oorzaken van de scholeksterafname is het uitblijven van succesvolle broedsels. Een manier om het broedsucces van scholeksters te vergroten is het aanbieden van broedplatforms. Daarbovenop kan de scholekster broeden met minder bedreiging van roofdieren. De Agrarische Natuurvereniging Water, Land en Dijken (WLD) wilde het jaar van de scholekster met beide handen aangrijpen door deze broedplatforms bij agrarische ondernemers te plaatsen.

5.3 Bloembolkisten als basis voor platforms

Scholeksters hebben een sterke voorkeur om te gaan broeden op

een kale ondergrond. Er werden broedplatforms gemaakt van bloembollenkistjes en voorzien van een 5 centimeter dikke bodemlaag van schelpen, schelpengrit, fijn grind, gele mijnsteen of een combinatie hiervan. De broedplatforms werden geplaatst op houten palen in sloten, plas-dras, onder water gezette greppels of gewoon in een wei- of bouwland. Het overgrote deel in sloten omdat dit de beste bescherming biedt tegen grondpredatoren.

De broedplatforms werden in het vroege voorjaar geplaatst bij reguliere landbouwbedrijven, veehouderijen, biologische bedrijven, hobby-boeren, burgers en particuliere grondeigenaren door onder andere enthousiaste weidevogelvrijwilligers, cliënten van zorgboerderijen, boeren en hun gezinnen.

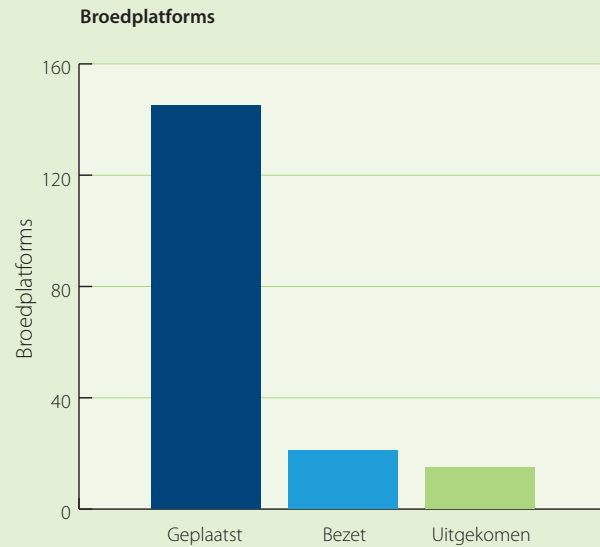
5.4 Nestkuiltjes draaien

Logistiek was het een hele uitdaging om alle materialen te sorteren, te verdelen en op de juiste locaties af te leveren. Een aantal deelnemers/leden was zo betrokken dat direct na uitlevering van de benodigde materialen ze al met plaatsen begonnen.

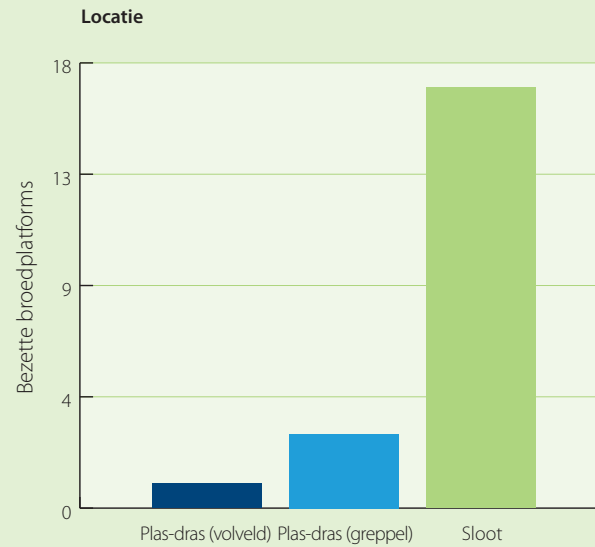
Een aantal platforms stond al een paar uur later broedklaar in de sloot. Deze inzet en bevoegenheid zegt veel over hoeveel draagvlak deze sympathieke vogelsoort heeft en door velen een warm hart wordt toegedragen.

Niet alleen de plaatsers waren fanatiek, de scholeksters zelf lieten zich ook niet onbetuigd en een aantal was al net zo enthousiast als de deelnemers. Sommigen namen direct een platform in bezit en gingen nestkuiltjes draaien. De locaties van de platforms is

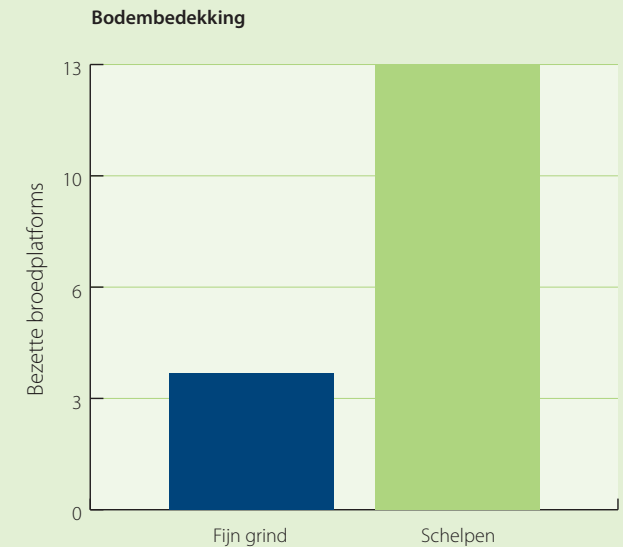

^ Figuur 5.1 Er zijn 145 broedplatforms geplaatst, waarvan er op 21 werd gebreed. Van deze 21 legsels zijn er 15 uitgekomen, wat een uitkomstpercentage van 71% is.

^ Figuur 5.2 Duidelijke locatievoorkeur, 17 van de 21 bezette nesten op waren platforms in de sloot, 3 in een greppel plas-dras en slechts 1 in een vol veld plas-dras.

^ Figuur 5.3 Als bodembedekking op de broedplatforms waren schelpen favoriet, met 13 van de 21 nesten. De overige 8 nesten lagen op een bodem van fijn grind.

LOGISTIEKE UITDAGING OM ALLE MATERIALEN OP DE JUISTE LOCATIES TE KRIJGEN • Loek Londo

NA MONTAGE WORDT DE BODEM BEDEKT • betrokken vrijwilliger

BETROKKEN VRIJWILLIGERS
Loek Londo

zodanig gekozen dat het merendeel jarenlang op dezelfde plek kan blijven staan.

5.5 Bemoedigende resultaten

Tijdens het broedseizoen zijn de scholeksterplatforms gemonitord door vrijwilligers en de nesten en tellingen ingevoerd op de Boerenlandvogelmonitor. Bijna alle nesten werden onder de code ZBS ingevoerd om het beter inzichtelijk te krijgen hoe het broedresultaat- en broedsucces is verlopen. Op 21 van de 145 platforms werd gebroed (figuur 5.1); ruim 14%. Van deze 21 legsels zijn er 15 uitgekomen, wat een uitkomstpercentage van 71% is. De pullen gaan ongeveer één dag na uitkomst van de broedplatforms af om daarna de weilanden en het verdere broedgebied in te trekken. Mede daardoor zijn ze vaak lastig te volgen of terug te vinden. Van de 15 uitgekomen nesten kon met zekerheid worden gezegd dat van 5 nesten de pullen (een of meerdere) vliegvlug zijn geworden. Van de overige 10 nesten werden óf de jongen niet meer gezien of kon niet met zekerheid worden gezegd dat ze volwassen zijn geworden. Vijf nesten werden door een onbekende predator geroofd en van 1 nest is het resultaat onbekend. Voor het eerste jaar is dit een bemoedigend resultaat.

5.6 Sloot heeft de voorkeur

De scholeksters hadden een duidelijke locatie voorkeur (figuur 5.2). 17 (81%) van de bezette nesten lagen op de broedplatforms in de sloot, 3 (14%) op een platform die in een greppel plas-dras was geplaatst en 1 (5%) in een vol veld plas-dras.

EEN BAD IS SOMS HOOGNODIG • Menno Schaefer

SCHOLEKSTERNEST OP BODEM VAN SCHELLEN • betrokken vrijwilliger

Schelpen als bodembedekking was favoriet (13 nesten) gevolgd door de platforms met fijn grind (figuur 5.3). Eén visdiefpaartje koos ook een broedplatform als broedplek, dit legsel werd helaas na enige weken verlaten. 2 paartjes kokmeeuwen maakten eveneens gebruik van de broedplatforms die in een plas-dras waren geplaatst. Deze nesten zijn beide uitgekomen.

5.7 Financiering broedplatforms

Er werd een subsidieaanvraag ingediend voor financiering van 100 broedplatforms bij het fonds Betrekken bij Groen van de provincie Noord-Holland welke werd gehonoreerd. Er was echter zoveel interesse en enthousiasme onder de leden van WLD dat

100 niet genoeg was. Dus werd er cofinanciering en extra sponsoring gezocht waardoor uiteindelijk 145 broedplatforms geplaatst werden op 70 verschillende locaties. Dit project kreeg bekendheid door middel van persberichten, nieuwsbrieven en een podcast in samenwerking met Sovon.

5.8 Eerste succesverhaal

Nergens is het plaatsen van broedplatforms op grootschalige wijze aangepakt zoals door WLD. Op kleinschalig niveau zijn in Nederland soortgelijke projecten uitgevoerd. De ervaringen daarvan zijn wisselend positief, maar er is nog niet zoveel bekend. Sovon is alle data aan het verzamelen en aan het analyseren, de

SCHOLEKSTER KUIKENS OP BROEDPLATFORM
betrokken vrijwilliger

EEN AL WAT OUDER SCHOLEKSTERKUIKEN • Hans Brinks

uitkomst daarvan laat nog even op zich wachten. Het eerste succesverhaal komt uit de omgeving Krommenie/ Assendelft op het land van Maatschap Al. Gert-Jan Al, is 7 jaar geleden met vrijwilligers begonnen met het plaatsen van broedplatforms. Elk jaar kwamen er meer bij, inmiddels staan er 28 waarvan er 12 (42%) bezet waren. Uiteindelijk kwamen 90% van deze nesten uit dit jaar.

5.9 Tot volgend jaar!

Van scholeksters is bekend dat ze bijzonder trouw zijn aan hun partner, omgeving en broedplek. Bij een succesvol broedsel is de kans dan ook groot dat hetzelfde paartje het jaar daarop weer van hetzelfde broedplateau gebruik maakt. De hoop is dat het project in WLD over een aantal jaren net zo succesvol is als op het land van Maatschap Al.

Willem Overweg is veldcoördinator bij Water, Land & Dijken

Hoofdstuk 6

25 jaar weidevogels langs de Amstel

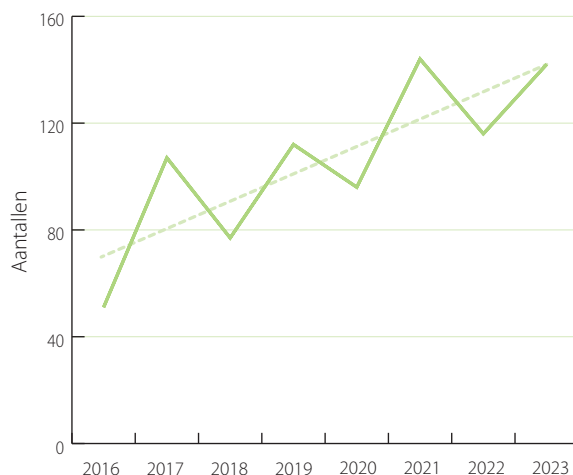
MARK KUIPER

GRUTTO • Wil Doorn-Meijne

6.1 Samenwerking met boeren

In twee grote polders zuidelijk van Amsterdam, de Bovenkerkerpolder en de Rondehoep, werken boeren al zo'n 25 jaar aan het behoud van de weidenatuur. In de Rondehoep werkt Landschap Noord-Holland samen met boeren die hier het beheer uitvoeren op het in het hart gelegen weidevogelreservaat van 150 hectare. In beide polders is er een hechte samenwerking met vrijwilligers die ondersteunen bij de nestbescherming en de jagers die helpen de al te grote predatie door de vos binnen de

Gruttogezinnen Bovenkerkerpolder

^ Figuur 6.1 Aantal waargenomen gruttogezinnen in de Bovenkerkerpolder eind mei vanaf 2016 (het aantal broedparen is hoger, maar gezinnen met kuikens geven een maat voor het succes van de populatie). De trend is positief.

perken te houden. De focus ligt op de weidevogels. Maar de positieve effecten zien we ook bij regenworm en mug, van bittervoorn en groene kikker, via koekoeksbloem en argusvlinder tot aan de veldleeuwerik hoog aan de hemel. Het is een permanent leerproces, met vallen en opstaan, waarbij er ieder jaar moet worden gemonitord en bijgestuurd om niet ongemerkt een verkeerd spoor te volgen. In dit artikel beschrijf ik wat ik in 25 jaar nauwe betrokkenheid bij het weidevogelbeheer in Amstelland heb ervaren als succesfactoren, problemen en oplossingen.

6.2 Verdienmodel blijft punt van zorg

De basis van het succes, het uitgangspunt is dat een rijk boerenlandnatuur duurzaam is te beheren als dit gedragen wordt door inhoudelijk betrokken en gemotiveerde mensen. Dergelijk beheer lukt alleen als dat past in het economische plaatje van de agrarische bedrijven. Dat betekent dat weidevogelbeheerders zich betrokken voelen bij de boeren en de bedrijfsmatige kant van de boerderij. In een snel veranderende economie met een chaotisch opererende overheid blijft het 'verdienmodel' een punt van voortdurende zorg en aandacht voor boer en natuurbeschermer. Als boeren het gevoel krijgen dat ze worden benaderd als een 'gevaar' dat met verboden moet worden ingeperkt, ontbreekt de basis. Een sleutel voor het samengaan van economie en ecologie ligt in de zonering van het grasland in een:

- deel waar de boer goede kwaliteit gras voor de melkkoeien wint;
- deel dat de boer extensiever gebruikt om ruimte te maken voor natuur;

- zone waarin de boer een maatschappelijke dienst levert door gras te beheren met maximale natuurwaarden.

Vergoedingen voor gedeelde inkomsten zijn gelukkig beschikbaar. Maar het bedrijf heeft ook meer grond nodig om te blijven draaien en de prijs daarvan moet lager zijn dan de marktprijs. Sinds kort lukt het om, in samenwerking met de provincie Noord-Holland, in de Rondehoep grond onder gunstige voorwaarden ter beschikking te stellen aan bedrijven die willen extensiveren en meedoen aan het weidevogelbeheer. Dit is een belangrijke stap, want met hoge grondprijzen zal extensivering niet goed mogelijk zijn.

6.3 Positieve resultaten

Amstelland is een van de weinige plekken waar de gruttostand al decennialang op niveau blijft (figuur 6.2). Resultaten van Bovenkerkerpolder (figuur 6.3) en Ronde Hoep (figuur 6.4) op een rij van 2005 tot en met dit jaar. In de eerste telling van de Rondehoep uit 1973 is het aantal gruttopen vergelijkbaar met goede jaren als 2010, 2011 en 2019.

6.4 Grasgroei remmen en uitstel maaien

In de eerste jaren waarin de boeren gingen werken aan het behoud van de weidenatuur lag de focus nog op het voorkomen dat eieren door werkzaamheden verloren zouden gaan. Vrijwilligers markeerden nesten zodat ze werden gespaard. Maar in gemaaid gras bleken de kuikens weinig overlevingskansen te hebben. De oplossing werd gezocht in uitstel van het maaien. In 2005 begon de Vereniging voor Agrarisch Natuurbeheer ANV De Amstel met het in kaart brengen van de locaties waar de

Luchtfoto Rondehoep

Helikopterview van de zonering in de Rondehoep half juni. Aan de randen percelen die gemaaid zijn (groen) en zelfs voor de tweede keer (geel). In het centrum percelen die nog niet zijn gemaaid. Deze economisch en ecologisch functionele zonering is de sleutel tot succes voor bedrijf en vogel.

Boeren van Amstel

De agrarisch natuurvereniging de Amstel startte een initiatief om een eerlijkere prijs voor hun melk te krijgen. Met vallen en opstaan is het gelukt om eigen melkproducten op de regionale markt te brengen onder de naam 'Boeren van Amstel'. Dit levert een plus op de onkostenvergoeding voor het weidevogelbeheer. Boeren van Amstel geeft consumenten de kans om voedsel te kopen van boeren die zich inspinnen voor de natuur en met die aankoop die inspanningen te ondersteunen.

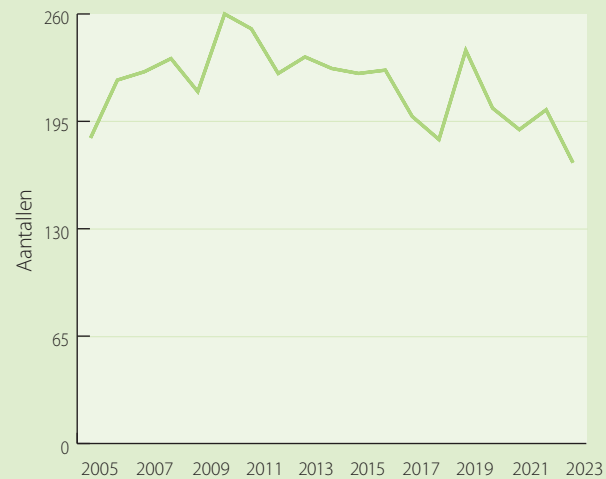

GRUTTOPAAR • Ger Tik

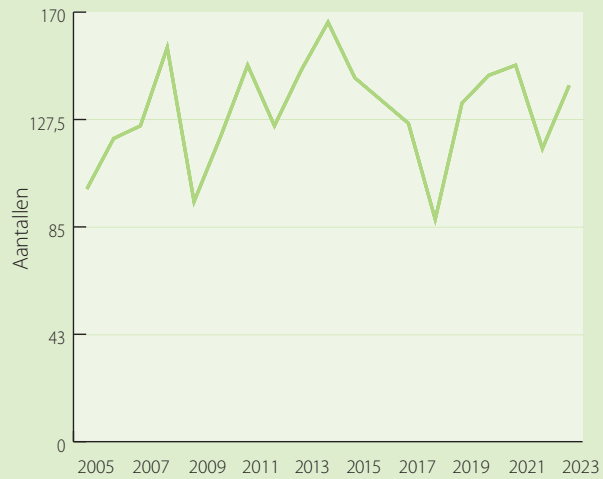
GRUTTOKUIKENS AAN DE AMSTEL IN KAART GEBRACHT • Menno Schaefer

Gruttoparen Rondehoep

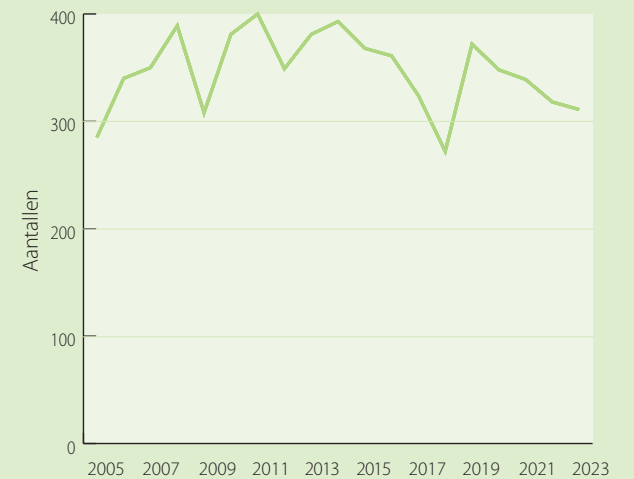
^ Figuur 6.2 Aantalsontwikkeling grutto in Rondehoep 2005-2023. In de eerste telling van de Rondehoep uit 1973 is het aantal gruttoparen vergelijkbaar met goede jaren als 2010, 2011 en 2019.

Gruttoparen Bovenkerkelder

^ Figuur 6.3 Aantalontwikkeling grutto in Bovenkerkelder 2005-2023.

Gruttoparen Amstelland

^ Figuur 6.4 Aantalsontwikkeling grutto in Amstelland 2005-2023.

gruttokuikens verbleven. Eind mei bleken er bitter weinig jonge grutto's in de ongemaaid percelen te lopen. Het gras was voor hen te hoog en te zwaar. De les was duidelijk: het gaat niet alleen om voldoende ongemaaid gras, 1 à 1,5 hectare per gruttopaar, ook zijn maatregelen nodig om de grasgroei af te remmen. Met passende maatregelen lukte het daarna om zowel in het reservaat als daarbuiten op honderden hectares een vegetatie te realiseren die tot in juni geschikt bleef voor kuikens: vooral door de gebruikelijke hoeveelheden kunst- en drijfmest te reduceren of te vervangen door een beperkte gift van ruige stalmest in combinatie met het verhogen van het waterpeil.

6.4 Water in sloten

Voor de weidevogels geldt: hoe vochtiger het grasland, des te beter. Het waterpeil in de poldersloten kunnen we in Nederland precies regelen. Ten tijde van de aanleg van het reservaat in de Rondehoep was breed aanvaard dat 'natuurlijk', flexibel peil zou zorgen voor prachtig begroeide oevers en schoon water. Het flexibele peil bracht die resultaten niet. Geen ontkiemende kruiden langs de in de zomer droogvallende oevers, maar oevers die afbrokkelden en oplosten. De waterkwaliteit werd door het voortdurend oplossen van veen slechter dan ooit. Percelen die in de natte winter langdurig onder water stonden, verloren alle gras. In droge jaren onderscheidde het reservaat zich van het boerenland door sloten zonder water, snel wegzakkend grondwater en versnelde bodemdaling. In de extreem droge voorjaarsmaanden van 2020 mislukte de reproductie van de grutto's vrijwel volledig. Het veen was als stof, geen worm te vinden. Toen het in 2022 opnieuw droog was, werden sloten met een pomp vol water

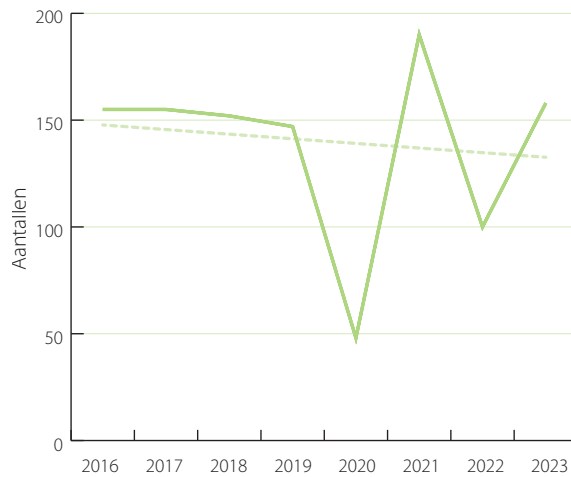
LUCHTFOTO BOVENKERKERPOLDER • Mark Kuiper

Luchtfoto Bovenkerkerpolder

Helikopterview op de Bovenkerkerpolder. Onder de donkergroene hergroei na een vroege eerste snede. Daarboven, onder het pad, zones die rond 8 juni werden gemaaid, nadat de gruttokuikens gevlogen waren, en boven het pad natte percelen met een trage grasgroei. Hier kunnen de kuikens terecht tot in de tweede helft van juni.

gezet en was de dip voor de grutto kleiner. Inmiddels is in overleg met het waterschap en Landschap Noord-Holland het flexibel peil verlaten en zal het water niet meer uit de sloten verdwijnen. De komende jaren moet er hard gewerkt worden aan het herstel van de oevers en het tegengaan van het uitzakken van het grondwaterniveau in een droog voorjaar. Als dat lukt mogen we erop hopen dat de trendlijn naar boven buigt.

Gruttogezinnen Rondehoep

^ Figuur 6.5 De droge jaren 2020 en 2022 zorgden voor een negatieve trend. Die hopelijk gekeerd wordt met het beëindigen van het flexibel waterpeil.

6.6 Samenwerking jagers

Hoe mooi het vochtig weidevogelgras ook is, vossen kunnen de weidevogelpopulaties er snel wegvegen. Zonder jacht zouden er in Amstelland nauwelijks grutto's zijn overgebleven. Weidevogelbeschermers hebben hier van het begin af aan samengewerkt met de jagers en hen ondersteund met camera's om deze mooie, maar voor grutto's helaas fatale, dieren in kaart te brengen. Om de grote gruttokolonies staan vossenrasters die als laatste verdediging de vos weren. We zien nog altijd her en der een paar honderd hectare ineens leeg raken vanwege een vos, maar de weidevogelpopulatie in het gebied als geheel houdt goed stand dankzij intensief beheer van de vos.

6.7 Extensivering als oplossing

De kansen om de omstandigheden voor de boeren natuur te verbeteren, zullen naar verwachting de komende jaren groter worden dan ze ooit waren. Maatregelen om de uitstoot van stikstof, CO₂ en bodemdaling te verminderen komen allemaal uit op één gemeenschappelijke oplossing: extensivering. Als bij het invoeren van deze maatregelen rekening wordt gehouden met de weidevogels, zullen die er wel bij varen. Het grootste risico is echter dat de kloof tussen stad en platteland ertoe leidt dat we die kansen verspelen. Ongenuanceerde actievoerders en vooral de wisselvallige regelgeving zijn erin geslaagd de term biodiversiteit tot een voor sommigen 'vies' woord te maken. De kloof tussen stad en platteland keert terug in de politiek. Laten we voorkomen dat de natuur in die kloof kukelt. De mensen die het land bewerken en hun onderneming moeten het begin en einde zijn van de oplossing. Dan kunnen we de prachtige kansen verzilveren en krijgen we een land met meer bloemen, meer vlinders en meer vogels, beheerd door gemotiveerde en geïnteresseerde boeren.

Mark Kuiper is al 25 jaar vanuit verschillende functies betrokken bij het weidevogelbeheer in Amstelland, onder andere als gebiedscoördinator voor het agrarisch natuurbeheer en als vervangend boswachter voor Landschap Noord-Holland

GRUTTO MET KUIKEN • Henk van Bruggen

GRUTTO • Menno Schaefer

Hoofdstuk 7

Steenuilen broedsucces 2023; een goed jaar

JOPIE KOELEMAN, JERRY LUST & PETER MOL

STEENUIL OP UITKIJKPOST • Menno Schaefer

7.1 Meer broedparen

Elk jaar controleren vrijwilligers van de Steenuilenwerkgroep Noord-Holland de nestkasten van steenuilen. Daardoor krijgen zij elk jaar een goed inzicht in het broedsucces van de steenuil. In 2022 hadden de steenuilen het zwaar, minder broedparen, minder eieren per nest en minder kuikens die uitvlogen. Het jaar 2023 zag er daarentegen een stuk beter uit. Er waren meer broedparen, meer eieren en maar liefst 25% meer uilskuikens verlieten het nest ten opzichte van 2021 (wat een 'redelijk jaar' was). Maar waar ligt dat aan? Wat hebben steenuilen nodig voor een goed broedsucces?

7.2 Stressvolle periode voor de ouders

In de broedperiode van half april tot ongeveer half mei, kunnen er 3 tot 5 kuikens verschijnen. Voor de ouders breekt dan een uiterst stressvolle en drukke periode aan. Er moet veel, heel veel voedsel komen. Tijdens muizenrijke jaren is dat geen probleem. Dan worden vooral veldmuizen gevangen en opgestapeld in de nestholte of nestkast. Muizen vormen de belangrijkste voedselbron door de hoge voedingswaarde. Het wordt anders als het géén goed muizenjaar is, wat tegenwoordig vaker voorkomt.

7.3 Regenwormen tweederangs prooi

Bij gebrek aan muizen schakelen steenuilen over naar regenwormen en indien aanwezig, kikkers en vogels. Het zijn tweederangs prooien, maar nog altijd redelijk voedzaam. Er kleven wel letterlijk problemen aan. Als ze enkel regenwormen eten, krijgen steenuilen kuikens dunne ontlasting wat de broedholte ernstig bevuild en ziektekiemen en parasieten tot gevolg heeft. Daarom

is afwisseling met insecten noodzakelijk. In het oosten van Nederland is de meikever een gewild alternatief voor steenuilen. Helaas is deze grote keversoort in Noord-Holland vrijwel afwezig. Het is dus hard werken voor de ouders, zeker in een landschap met steeds minder kleinschalige erven en rommelhoeken.

7.4 Gevarieerd erf zorgt voor meer voedsel

Steenuilen leven het hele jaar in hun territorium. Bijna altijd is dat een boerenerf met een goede variëteit aan groene elementen zoals een boomgaard, een moestuin, een windsingel, wat knotbomen, wat hogere heggen en hier en daar een rommelhoekje met wilde kruiden. Enkele dieren rond het erf, zoals kippen, geiten of een paardje, worden ook heel erg op prijs gesteld. Niet omdat steenuilen van gezelligheid houden, maar omdat de dieren voor extra insecten zorgen en hun voer altijd wel muizen aantrekt. Hoe afwisselender het erf, hoe meer voedsel er voor de steenuil is.

7.5 Klimrekken en verstopplaatsen

Naast een gevarieerd erf met voldoende voedsel, is het ook belangrijk dat dit erf vervolgens veilig genoeg is voor de uilskuikens om ook op te groeien. Het gevaar zit in een klein hoekje, denk aan waterbakken waar ze in kunnen verdrinken, roofdieren die op de loer liggen of gifstoffen die in prooidieren terecht kunnen komen. Gelukkig zijn er steeds meer boeren en erfbewoners die hier rekening mee houden. Door bijvoorbeeld een 'klimrek' in waterbakken te plaatsen zodat de kuikens uit het water kunnen klimmen. Hier heeft Stone (Steenuilenoverleg Nederland) speciale bakken voor ontwikkeld. Of door pallets en boomstammen neer te leggen, waar de kuikens zich kunnen verschuilen in de periode

JONGE STEENUIL OP WEEGSCHAAL BIJ HET RINGEN • Landschap Noord-Holland

STEENUIL MET EEN KLEINE WATERSALAMANDER • Hans Brinks

NESTKAST MET VOORRAAD MUIZEN • N.Godfriedt

dat ze nog niet kunnen vliegen. Daarnaast helpt het weghalen van gifstoffen om zo te voorkomen dat deze gifstoffen in de prooidieren van de steenuilen terechtkomen.

7.6 Minder jongen en broedparen in 2022

Het jaar 2022 was bijzonder slecht voor de steenuil. In dat jaar zorgde een strenge vorstperiode, een droog voorjaar, weinig muizen en insecten voor minder eieren en voor meer kuikensterfte. In dat jaar brachten de steenuilenparen in Noord-Holland gemiddeld twee jongen groot. Ter vergelijking, in een 'redelijk jaar' ligt dit rond de 3 kuikens per paar en in een 'goed jaar' zelfs rond

de 4. Niet alleen werden er minder jongen per nest grootgebracht, er waren ook minder broedparen.

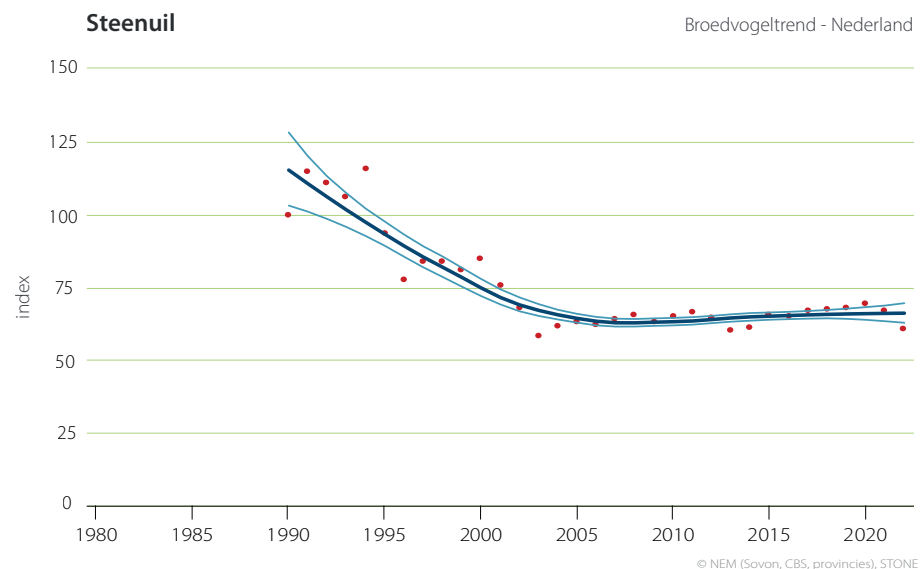
7.7 Goed muizenjaar zorgt voor sterke kuikens

In 2023 werden er in Noord-Holland meer broedparen geteld, waren er meer eieren en ook meer uitvliegende uilskuikens. Er was zelfs één nestkast met maar liefst zes eieren! Dit komt overeen met de landelijke trend. Een verklaring voor dit goede jaar is dat het een goed muizenjaar was. Zo was er een nestkast waar 34 muizen bij elkaar waren verzameld. Dit kwalitatief goede voedsel zorgt voor sterke kuikens. Naast een goed muizenjaar,

waren de weersomstandigheden dit voorjaar ook gunstig. De natte maanden met veel regenval wisselden de drogere, warme maanden af. Daardoor bleef de bodem enigszins vochtig, wat van belang is voor de beschikbaarheid van muizen, wormen en insecten.

7.8 Hoop voor de toekomst

Het broedsucces van 2023, maar ook het realiseren van meer geschikte en veilige erven door boeren en erfbewoners, geeft hoop voor de toekomst. Goede jaren zorgen voor genoeg opgroeiende steenuilen om de slechte jaren (zoals 2022) te compenseren. In de afgelopen 12 jaar zien we in Nederland geen significante verandering (toename of afname) in de populatie van de steenuil (zie figuur 7.1). Hopelijk volgen er meer van dit soort goede jaren en zien we in de toekomst een toename van de populatie van deze mooie uilensoort.

^ Figuur 7.1 In deze grafiek is te zien dat de Nederlandse populatie van de steenuil vanaf 1990 met minder dan 5% per jaar afneemt. Sinds 2005 stabiliseert de trend. In de afgelopen 12 jaar is er geen significante aantalsverandering. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet broedvogels (kolonies en zeldzame broedvogels). De jaarlijkse populatie-index is hier weergegeven, gebaseerd op de belangrijkste broedgebieden (rode punten) en de trendlijn (donkergekleurde lijn). Bron: NEM (Sovon, CBS, provincies), STONE.

Literatuur

SOVON, 2023, Steenuil (<https://stats.sovon.nl/stats/soort/7570>) | Sovon Vogelonderzoek.

Steenuilwerkgroep Noord-Holland.

Jopie Koeleman is als vrijwilliger betrokken bij de Steenuilenwerkgroep Noord-Holland, Jerry Lust is Boerenlandvogel Coördinator bij Landschap Noord-Holland en Peter Mol is oud-medewerker Betrekken bij Groen en vogelexpert

Hoofdstuk 8

Resultaten van vier jaar akkervogeltellingen

HENK JAN OTTENS, POPKO WIERSMA & MATTHIAS KOSTER

8.1 Relatief hoge dichtheden

Sinds de start van het Meetnet Agrarische Soorten (MAS) in 2020 verzamelt het Kenniscentrum Akkervogels in Noord-Holland informatie over de aanwezigheid van broedvogels in het leefgebied 'open akkerland'. Zij doet dat in opdracht van de provincie Noord-Holland (PNH). In eerdere artikelen in het Jaarboek Boerenlandvogels konden we laten zien dat Noord-Holland een omvangrijke populatie akkervogels herbergt die voor sommige soorten niet onderdoet voor de beste gebieden in Nederland. De relatief hoge dichtheden van gele kwikstaart, Kievit, scholekster en wilde eend springen landelijk in het oog. Ter bescherming en ontwikkeling van deze populaties vogelsoorten is sinds 2021 in Noord-Holland ongeveer 1.000 hectare aan agrarische natuurmaatregelen beschikbaar, dit is ongeveer 1,4% van het leefgebied 'open akkerland'.

Agrariërs kunnen kiezen uit verschillende maatregelen, zoals de aanleg van één tot negen meter brede akkerranden, veldjes met overstaand graan voor overwinterende vogels, of vlakdekkende maatregelen, zoals de aanleg van vogelakkers of percelen met dunner gezaaid graan. Maatregelen die meer mogelijkheden bieden om veilig te kunnen broeden of voor extra voedsel zorgen. De vier agrarische collectieven in Noord-Holland sturen op het samenbrengen van maatregelen in zogenaamde clusters, waarbij zij streven naar een dekking van 5% in clustergebieden. Uitgangspunt is om deze zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij de verspreiding van broedvogels in het leefgebied 'open akkerland'.

8.2 Hotspots belangrijke akkervogelsoorten

In deze bijdrage laten we voor enkele soorten, via gecombineerde verspreidingskaarten, zien waar 'hotspots' van belangrijke akkervogelsoorten zich bevinden. Dit doen we door per soort de aantallen van vier jaar onderzoek (2020-2023) op de telpunten te berekenen om van daaruit per soortgroep te komen tot een gemiddelde dichtheid per 100 hectare. De kaarten verschaffen de agrarische collectieven inzicht in waar nieuwe maatregelen effectief kunnen worden ingezet. Dit doen we aan de hand van de gele kwikstaart en veldleeuwerik (akkerzangers), Kievit en scholekster (steltlopers bouwland) en kneu en grasmus (struweelzangers). Van een belangrijke soort als de patrijs is een enkelvoudige verspreidingskaart opgenomen.

8.3 Gele kwikstaart, veldleeuwerik en patrijs

Gele kwikstaarten en veldleeuweriken bereiken de hoogste dichtheden op Texel. Op het vaste land van Noord-Holland zijn vergelijkbare dichtheden te vinden in de akkers ten zuiden van Den Helder en in de Haarlemmermeer. Naar het oosten worden dichtheden kleiner en in de Wieringermeer ontbreken veldleeuweriken op veel telpunten. Beide soorten profiteren direct van vlakdekkende maatregelen die liggen in het open veld, mits deze voorzien in een lage bodembedekkende vegetatie waarin het nest verstopt kan worden. Voedsel voor de jongen wordt binnen een straal van 100 meter rond het nest gezocht door veldleeuwerik of kan oplopen tot vele honderden meters van het nest zoals bij de gele kwikstaart. Vergelijkbaar voor beide

GELE KWIKSTAART • Hans Brinks

VELDLEEUWERIK • Wil Doorn-Meijne

PATRIJS • Joke Huijser-Spekken

Akkerzangers

Gele kwikstaart
Veldleeuwerik

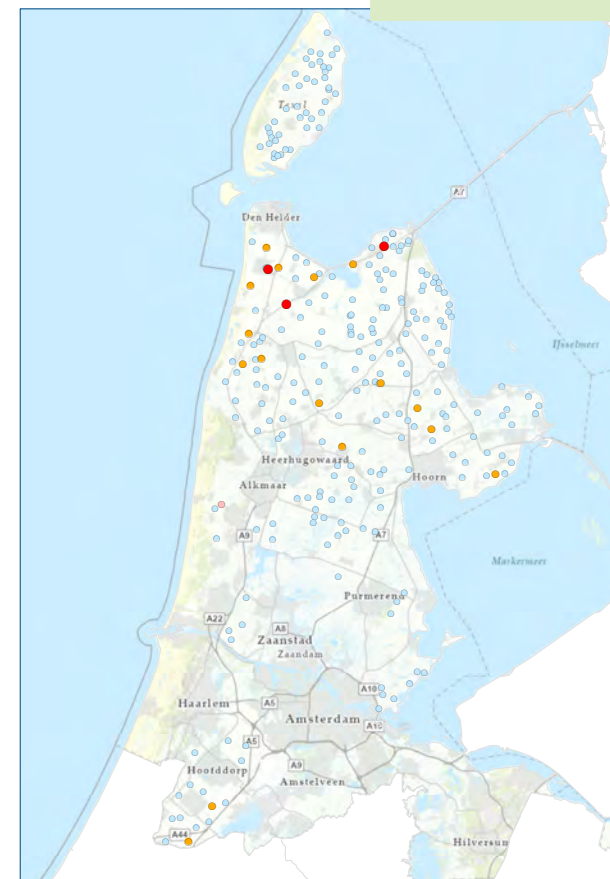
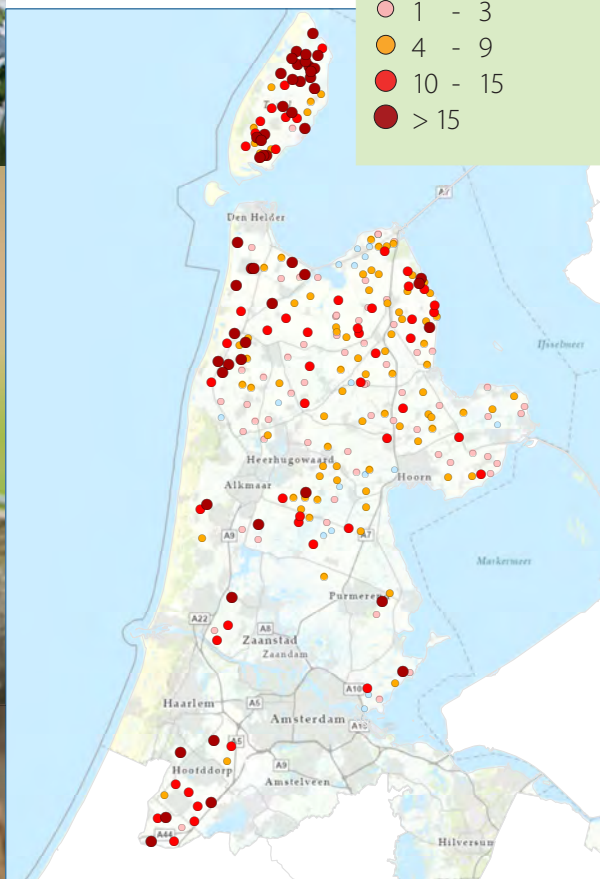
Broedparen 100/ha

- 0
- 1 - 3
- 4 - 9
- 10 - 15
- > 15

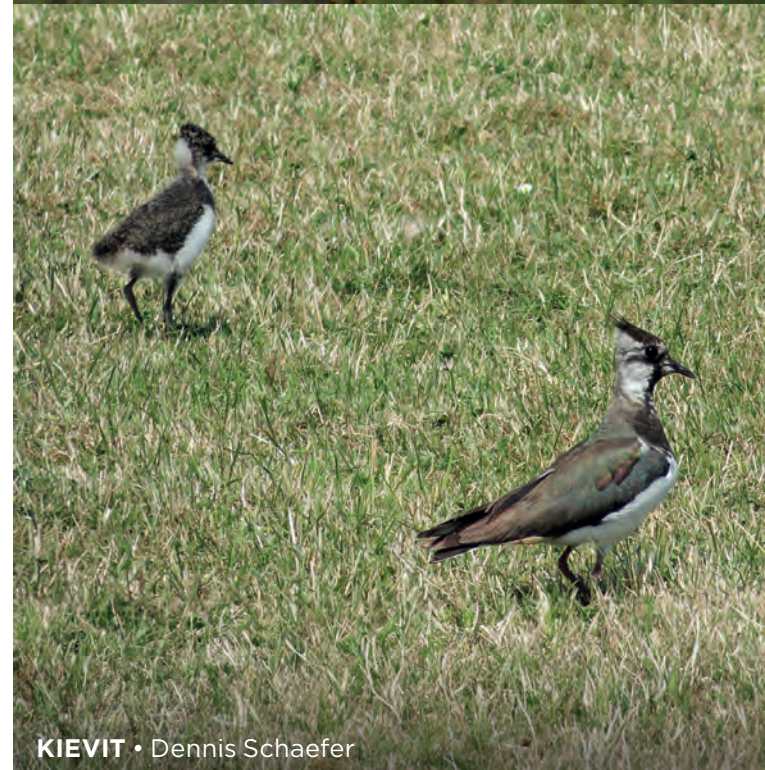
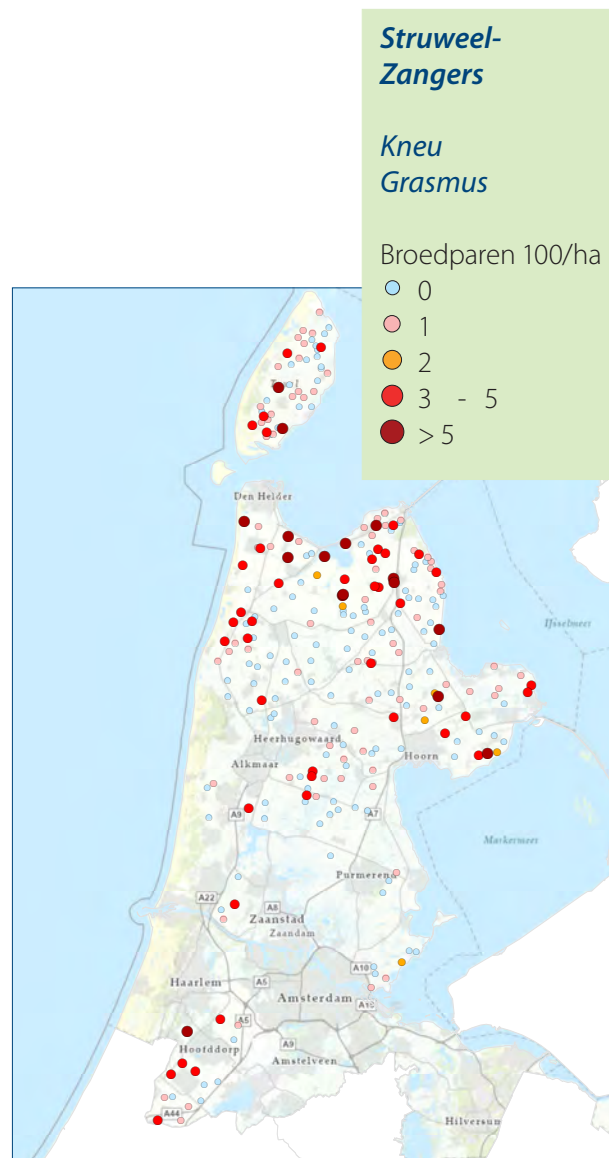
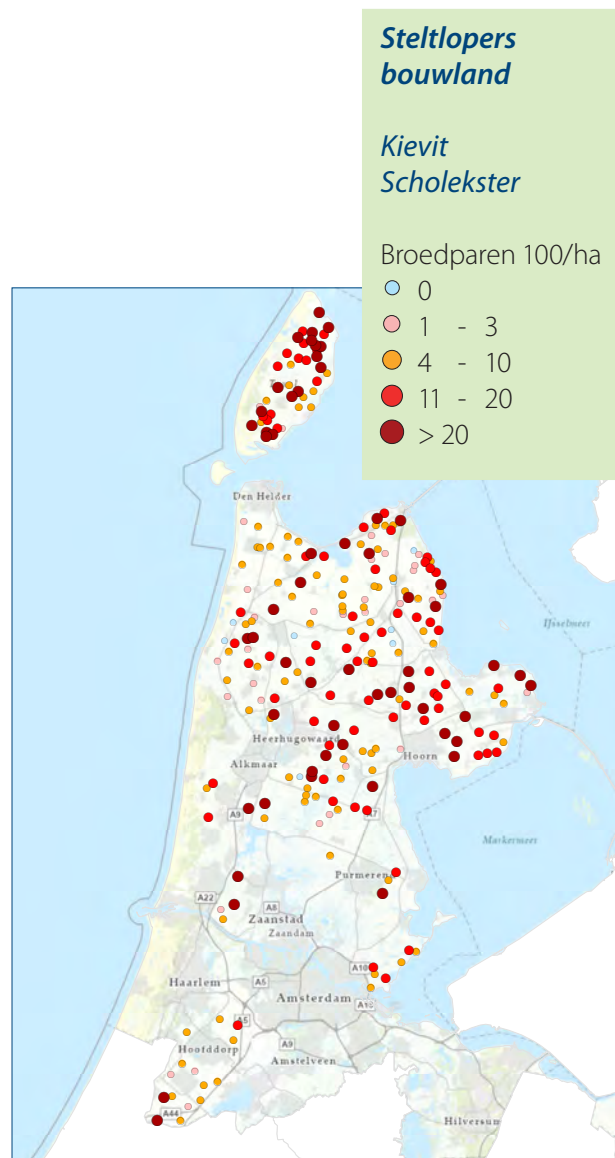
Patrijs

Broedparen 100/ha

- 0
- 0 - 1
- 2
- 3

^ Figuur 8.1 Verspreidingskaarten en dichthedenkaart van gele kwikstaart en veldleeuwerik en patrijs (enkelvoudige kaart) in Noord-Holland in 2020-2023. De aantallen op de telpunten zijn omgerekend naar opgetelde dichtheden per 100 hectare. Dichtheden zijn niet gecorrigeerd voor soortafhankelijke trefkanssen.

^ Figuur 8.2 Verspreidingskaarten en dichthedenkaart van steltlopers op bouwland (kievit en scholekster) en struweelzangers (kneu en grasmus) in Noord-Holland in 2020-2023. De aantallen op de telpunten zijn omgerekend naar opgetelde dichtheden per 100 hectare. Dichtheden zijn niet gecorrigeerd voor soortafhankelijke trefkanssen.

soorten is dat naar voedsel gezocht wordt bij voorkeur in extensiever beheerde randzones zoals bermen, perceelscheidingen of akkerranden. In gewassen zelf wordt relatief weinig gevoerageerd. Gele kwikstaarten hebben baat bij de teelt van granen terwijl veldleeuweriken vooral profiteren van luzerne/gras(klaver)-teelt, mits extensief bewerkt. In recente studies is berekend dat patrijzen profiteren van agrarisch natuurbeheer indien een minimale omvang van 25% van de oppervlakte uit geëxtensiveerde structuren/agrarisch natuurbeheer bestaat.

8.4 Kievit en scholekster

Kieviten en scholeksters zijn talrijk in veel gebieden in Noord-Holland. Clusters met hoge dichtheden zijn vooral te vinden op Texel en in West-Friesland. Kieviten en scholeksters hebben op bouwland baat bij beheer, die mogelijkheden biedt tot bescherming van legsels door uitgestelde bewerkingen, de aanleg van plas-drassen en het omrasteren van percelen. Opgroeiende kuikens profiteren van extensief beheerde buffer-

stroken, schaars begroeide akkerranden en slikkige delen waarin dekking en voedsel beschikbaar is.

8.5 Kneu en Grasmus

Het voorkomen van kneu en grasmus clustert zich met name in de kop van Noord-Holland in de Wieringermeer en ten zuiden van Den Helder. Daarbuiten worden beide soorten versnipperd in lage dichtheden in het agrarisch gebied aangetroffen. Kneu en grasmus zijn geassocieerd met hoog opkomende vegetatie, struwelen, ruigte en besloten landschappen met veel gewasdiversiteit. Hier kan het nest in worden verstopt en naar zaden (kneu) en insecten (grasmus) worden gezocht.

8.6 Conclusie

Het voorkomen en dichtheden van broedvogels Noord-Holland verschilt per soort en is ingegeven door het ecologisch profiel van betreffende soorten. Agrarisch natuurbeheer en de nieuwe eco-regelingen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kunnen een bijdrage leveren aan een verdere verbetering van het leefgebied 'open akkerland'. Inzichten vanuit het MAS kunnen helpen bij de totstandkoming van een doelmatige inrichting met natuurmaatregelen van het leefgebied 'open akkerland'.

KNEU • Menno Schaefer

*Henk Jan Ottens en Popko Wiersma zijn onderzoekers bij
Gauwe Kiekendief – Kenniscentrum Akkervogels en
Matthias Koster is adviseur Ecologie bij WSP Adviesburo*

Hoofdstuk 9

Wieringen een paradijs voor de patrijs

HERMAN VOS & DORIEN DE HAAN

9.1 Vier voorjaarstellingen verder

Het project 'Paradijs voor de Patrijs' is inmiddels zijn vierde jaar ingegaan. Omdat de patrijs een belangrijke doelsoort van Agrarische Natuurvereniging Hollands Noorden is, is in 2019 een gebiedsdekkend monitoringsplan opgesteld. Het doel van dit plan is om een beeld te krijgen van de aantallen, verspreiding, broedsucces en de winteroverleving. Aan de hand van de resultaten en ervaringen kunnen maatregelen genomen worden om de habitat van patrijzen te verbeteren. Met het verbeteren van de leefomgeving van de patrijs als indicatorsoort profiteren ook

insecten, zoogdieren en andere boerenlandvogels. In het voorjaar van 2020 zijn we gestart met de uitvoering van het plan en inmiddels zijn we vier voorjaarstellingen, twee herfststellingen en talloze waarnemingen verder en hebben we een goed inzicht gekregen in het wel en wee van de patrijs.

9.2 Terugblik 2020-2022; patrijzen lokaliseren met geluid

In 2020 zijn van begin maart tot half april zijn met behulp van 22 vrijwilligers de eerste drie tellingen uitgevoerd, gebruikmakend van een geluidsboxje om het geluid van een territoriaal haantje af

BIJ DE VOORJAARSTELLING WORDT KORT HET GELUID
VAN EEN PATRIJZENHAANTJE AFGESPEELD • Ellen Mul

te spelen. Tijdens deze 3 tellingen zijn 40 keer patrijzen waargenomen. Daarnaast is gebruik gemaakt van waarnemingen op de site www.waarneming.nl. Alle waarnemingen zijn geclusterd en aan de hand van Sovon-criteria zijn er 26 territoria vastgesteld. In 2021 zijn wederom 3 tellingen uitgevoerd volgens dezelfde methodiek als de tellingen in 2020. De voorjaarstellingen bepalen het aantal territoria maar tegelijkertijd ook de winteroverleving van het jaar ervoor. Op basis van dezelfde criteria en telmomenten als in 2020 werden in 2021 35 territoria vastgesteld. In het voorjaar 2022 zijn tijdens de vaste teldagen 30 waarnemingen van patrijzen gedaan. Dit is minder dan de twee voorgaande jaren (40 in 2020 en 50 in 2021). Buiten deze drie normtellingen zijn veel aanvullende waarnemingen op andere dagen verzameld en aangeleverd. In 2022 zijn op basis van de omschreven Sovon-criteria 29 territoria vastgesteld.

9.3 Eerste ontmoeting patrijzertellers op 1 april

In het voorjaar van 2023 zijn voor het vierde opeenvolgende jaar drie normtellingen uitgevoerd. Op 25 februari en 4 maart zijn de avondtellingen gehouden en op 1 april de ochtendtelling. De weersomstandigheden waren verre van optimaal, het was koud, erg winderig en zo nu en dan regenachtig. Volgens patrijzenkenner en vrijwilliger Cor van der Voorn laten patrijzen zich tijdens dergelijke weersomstandigheden slecht zien. De derde telling werd zelfs tweemaal uitgesteld en kon uiteindelijk 's ochtends 1 april uitgevoerd worden. Een memorabele ochtend omdat dit de eerste keer was dat alle patrijzertellers elkaar konden ontmoeten. Deze samenkomst was mede ter ere van het 25-jarig jubileum van ANV Hollands Noorden. Dankzij de gastvrijheid van

JUVENIELE PATRIJZEN OP WIERINGEN • Hans Westrik

Bert en Linda Linker werd er na de telling getraakteerd op lekkere hete koffie en taart en was er tijd om bij te kletsen. Een buitengewoon gezellige ontmoeting met en bij enthousiaste mensen.

9.4 Vaste tellingen, losse waarnemingen en provinciale telling

Ondanks de mindere weersomstandigheden in februari en maart en het uitstellen van de laatste telling, zijn tijdens deze drie tellingen toch 35 waarnemingen van patrijzen gedaan. Buiten deze drie vaste telmomenten zijn via de app aanvullende waarnemingen op andere dagen verzameld en aangeleverd. Daarnaast zijn door vogelaars, vrijwilligers en wandelaars veel waarnemingen op de website www.waarneming.nl geplaatst. Al deze waarnemingen zijn, net zoals voorgaande jaren, meegenomen bij de interpretatie van de territoria. Bovendien zijn tijdens de provinciale tellingen ook patrijzen geteld. Alle waarnemingen zijn op een werkkaart ingetekend en vervolgens geclusterd. Waarnemingen

buiten de vaste teldata verstevigen de territoria die tijdens de drie normbezoeken zijn vastgesteld en leverden na clustering uiteindelijk zes aanvullende territoria op. Op basis van de Sovon-criteria zijn afgelopen voorjaar in totaal 33 territoria vastgesteld en ingevoerd in de webapplicatie www.boerenlandvogelsnederland.nl (zie tabel 9.1).

✓ Tabel 9.1 Samenvatting van het aantal patrijzenterritoria per jaar.

	2020	2021	2022	2023
Territoria	26	35	29	33

9.5 Stabiele populatie Wieringen niet honkvast

Tijdens alle normbezoeken en via de vele aanvullende waarnemingen buiten de vaste teldata zijn de afgelopen 4 jaar ontzettend veel gegevens verzameld. We weten nu waar patrijzen verblijven, met hoeveel en waar niet. Dankzij al deze data kunnen we concluderen dat op Wieringen een vrij stabiele populatie aanwezig is. Belangrijk is nu deze populatie te behouden en het liefst te versterken. Interessant om te vermelden is, dat er elk jaar wat verschillen zitten in de locaties van de territoria. Wat opvalt is dat er dit jaar meer territoria in de Polder Waard Nieuwland zijn vastgesteld; 5 ten opzichte van 2 of 3 in voorgaande jaren. Als er ergens territoria bijkomen of verdwijnen kan dat verschillende oorzaken hebben, onder andere met wijzigingen in het beheer, predatie-

^ Figuur 9.1 Verspreidingskaarten territoria op Wieringen in de jaren 2020, 2021, 2022 en 2023 (bron: www.boerenlandvogelsnederland.nl).

druk of met welke gewassen er gestaan hebben. We proberen die verschillen te onderzoeken, zodat we er hopelijk van kunnen leren voor de toekomst.

9.6 Gebiedsaanpak voor sterke patrijzenpopulatie

Aan de hand van alle resultaten en ervaringen is in 2022 een gebiedsaanpak opgesteld met als doel de patrijs op Wieringen duurzaam te beschermen. Een optimalisatieplan:

- met maatregelen die aansluiten bij het landschap en de wensen van agrariërs en andere gebruikers;
- dat antwoord geeft op de vraag welke maatregelen op welke plek kunnen worden uitgevoerd;
- dat kan bijdragen aan een sterke patrijzenpopulatie welke op termijn mogelijk kan dienen als brongebied van waaruit de patrijs zich kan verspreiden.

In de afgelopen jaren hebben veel agrariërs op Wieringen maatregelen getroffen om een geschikte leefomgeving te creëren voor allerlei soortgroepen, waaronder ook de patrijs. Maatregelen zoals vogelakkers, graanstoppel, wintervoedselakkers en kruidenrijke akkerranden, zorgen voor nestgelegenheid, dekking en een jaar-rond voedselaanbod.

9.7 Weidevogelpakketten gunstig voor patrijs

Daarnaast zijn er de specifieke weidevogelpakketten, in de vorm van graslanden met uitgestelde maaidatum, kruidenrijk grasland en botanisch waardevol grasland. Uit de monitoring op Wieringen blijkt dat patrijzen ook gebruik maken van deze graslanden en deels dezelfde habitatvoorkeuren hebben als de typische weide-

PATRIJZEN NEMEN GRAAG EEN STOFBAD OP ZANDERIGE PLEKKEN • Hans Westrik

BIJ DE AANLEG VAN EEN KEVERBANK WORDT EEN 3 METER BREDE STROOK LAND SCHUIN OMGEPLOEGD TOT 50-70 CENTIMETER • Wim Mostert

PATRIJS • Joke Huijser-Spekken

VAN LINK NAAR RECHTS: HET GEWAS (MAÏS), DAN DE KEVERBANK, DE BRAAKSTROOK EN HELEMAAL RECHTS HET BLOEMBLOK • Herman Vos

vogelsoorten, zoals de grutto en de kievit. Door een juiste aanpak die aansluit bij de behoeften van zowel weidevogels als de patrijs, kunnen we laten zien hoe we verschillende soortgroepen kunnen beschermen. Het optimalisatieplan voor behoud en versterking van de patrijs op Wieringen biedt hiervoor de juiste handvaten.

9.8 Nieuwe beheerpakketten

Gelukkig is het optimalisatieplan niet blijven steken in de planfase. In 2023 zijn op Wieringen de eerste beheerpakketten voor agrarisch natuurbeheer afgesloten die specifiek gericht zijn op de wensen van patrijzen. Het gaat hierbij om keverbanken met braakstroken bloemenblokken. Deze maatregelen zijn getroffen op die delen van Wieringen waar ze geen negatieve invloed hebben op de andere doelsoorten van ANV Hollands Noorden, zoals kievit en grutto.

9.9 Keverbank gecombineerd met kruidenrijk grasland

De eerste positieve nieuwsberichten kunnen inmiddels al gemeld worden. Grenzend aan één van de nieuwe keverbanken, in het kruidenrijk-gras, is een koppel patrijzen met kuikens waargenomen! En op diezelfde keverbank was zichtbaar dat de zanderige plekken gebruikt zijn voor het nemen van een stofbad. De combinatie van keverbank met kruidenrijk gras is hier overigens bewust gekozen. De keverbank biedt bijvoorbeeld jaarrond dekking en voedsel, ook als het kruidenrijk-gras wordt gemaaid. Een mozaïek aan maatregelen moet, samen met andere landschapselementen, een optimaal habitat bieden voor niet alleen patrijzen, maar ook voor vele andere akkervogels.

9.10 Veilig broeden in bloemenblok

Op een andere locatie is de keverbank gecombineerd met een bloemenblok. Een deel van het bloemenblok blijft het jaarrond staan, een ander deel wordt jaarlijks opnieuw ingezaaid. Dit zorgt voor variatie. Een bloemenblok geeft veel dekking van bovenaf en is door de afmeting moeilijker te doorzoeken voor grondpredatoren dan bijvoorbeeld een smallere kruidenrijke rand. In een bloemenblok kan dan ook veilig worden gebroed. En de ouders kunnen hun kuikens vervolgens naar de naastgelegen keverbank leiden, waar ze kunnen scharrelen en foerageren op insecten. Patrijskuikens eten in de eerste weken van hun leven alleen maar insecten.

9.11 Voortzetting patrijsvriendelijk beheer in 2024

Ook in 2024 zullen we weer samen met de boeren op Wieringen kijken waar kansen liggen om patrijsvriendelijk beheer af te spreken. De positieve resultaten van de monitoring zullen zeker bijdragen aan de bereidheid van onze deelnemers om zich te blijven inzetten voor deze en andere prachtige boerenlandvogels. Een hele grote pluim voor alle boeren, vrijwilligers en andere betrokkenen die zich met passie inzetten voor de patrijs!

Herman Vos is veldmedewerker en Dorien de Haan is projectmedewerker bij ANV Hollands Noorden

Hoofdstuk 10

Doorwaadbaarheidsmeter verder ontwikkeld: kuikenland beter in beeld

DICK MELMAN, MAAIKE OVERSTRATEN, GEERT BARNHOORN,
THIJS FRANSSSEN & NICO JONKER

10.1 Verbeterde versie uitgetest

De kwaliteit van het grasland voor opgroeiende kuikens is cruciaal. Het gewas moet voldoende kruiden herbergen en goed doorwaadbaar zijn voor de foeragerende kuikens van de vier kernweidevogels op insectenjacht. De meeste agrarische graslanden zijn juist in de kuikenperiode zo dicht en zwaar dat ze er moeilijk doorheen kunnen komen. Het zware gewas blijkt een groot knelpunt in het huidige weidevogelbeheer (Oosterveld et al., 2014; Schekkerman 1997; Kleyheeg et al., 2023). Om die doorwaadbaarheid beter in beeld te krijgen is in 2022 een eerste versie van de doorwaadbaarheidsmeter ontwikkeld, (Melman et al., 2022). De resultaten waren veelbelovend en in het voorjaar van 2023 is een verbeterde versie ontwikkeld en uitgetest. Voor de werking van het apparaat, zie Melman et al., (2022). De metingen zijn gedaan met drie onderzoeksvragen in het achterhoofd:

- Wat is de seizoensontwikkeling van de graslandvegetatie?
- Wat is de samenhang met de graslandtypen (volgens de indeling van Schippers (2023))?

Wat is de relatie met de productiviteit van het grasland (de hoeveelheid droge stof in het staand gewas)? Uiteindelijk hopen we met de doorwaadbaarheidsmeter betrouwbare gegevens te verzamelen voor het vaststellen van de graslandkwaliteit als weidevogelhabitat. Op basis daarvan kunnen adviezen worden gegeven over het te voeren weidevogelbeheer.

10.2 Aanpak

De percelen zijn geselecteerd van uiteenlopende graslandtypes (zie afbeeldingen rechts), volgens de typologie van Schippers (2023), variërend van agrarisch intensief gebruikt tot natuurgrasland. De percelen lagen in de Spaarnwoudepolder, de Hooge Weide bij Castricum en in het Zwanenwater. Per perceel hebben we twee doorwaadbaarheidsmetingen uitgevoerd van circa 20 meter lengte. Daarnaast zijn er twee metingen van 4 tot 5 meter lengte uitgevoerd en van de gemeten vegetatie van een oppervlak van 1 m² (0,25 x 4m) de vegetatie geknipt en daarvan ook de massa drogestof bepaald (48 uur drogen in een droogstoof, bij 70 °C). Metingen zijn uitgevoerd tot de eerste maaiweidedatum (tabel 10.1).

SCHOLEKSTER • Wil Doorn-Meijne

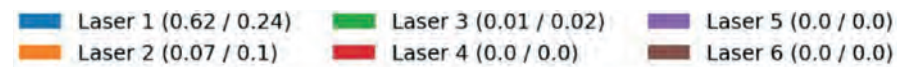
Datum	Type 1 Engels raaigrasland	Type 2 Grassenmix	Type 3 Gras- kruidenmix	Type 4 Bloemrijk grasland	Type 5 Schraalland
8-3-2023	6 (4)	12 (8)			
7-4-2023	6 (4)	12 (8)			
18-4-2023	8 (6)	11 (8)			
24-4-2023		5 (3)	5 (3)	5 (3)	
1-5-2023		8 (6)			
22-5-2023		3 (2)	4 (3)	3 (2)	
30-5-2023					4 (2)
7-6-2023		5 (2)			
20-6-2023			3 (2)	3 (2)	

^ Tabel 10.1 Overzicht van de doorwaadbaarheidsmetingen. Tussen haakjes het aantal droge stof bepalingen.

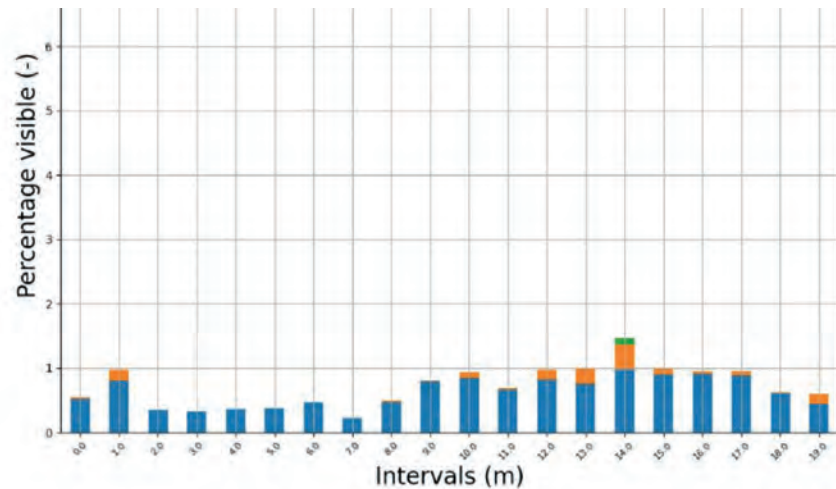
10.3 Resultaten

Figuur 10.1 geeft de basismetingen weer die zijn gebruikt voor de analyses. De twee doorwaadbaarheidsmetingen geven als voorbeeld de ontwikkeling weer in de tijd en de samenhang met het type grasland. Figuur 10.2 geeft de ontwikkeling van de vegetatie

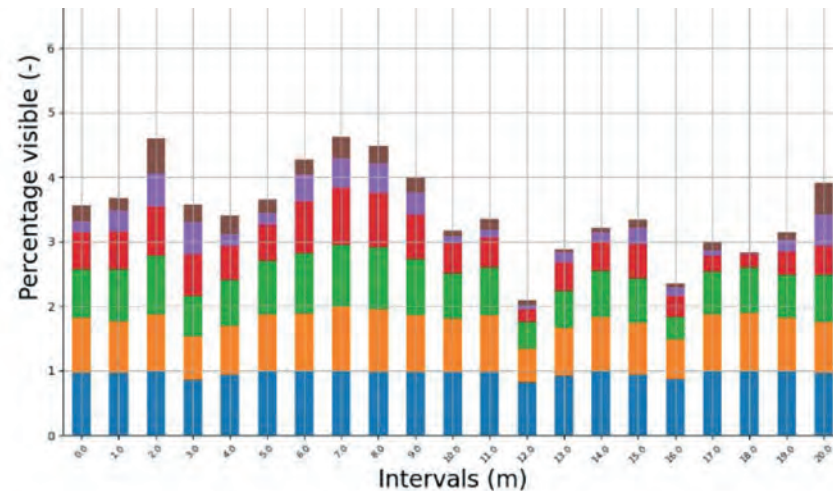
van de percelen weer. Op 8 maart was de vegetatie op Kerklaan en Locatie 13 nog te kort om te meten (<10cm). Daarna komt de groei op gang. De sterkste groei is in mei. In alle gevallen meet het apparaat een consequente toename.

Blocked visibility per measured interval

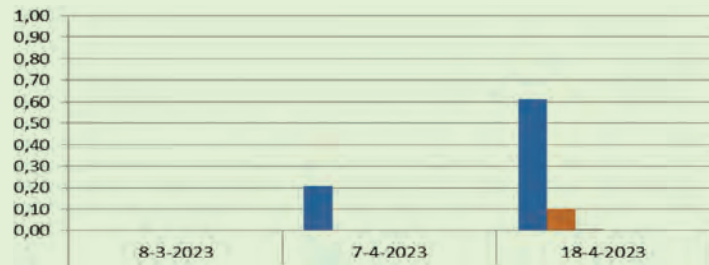

Blocked visibility per measured interval

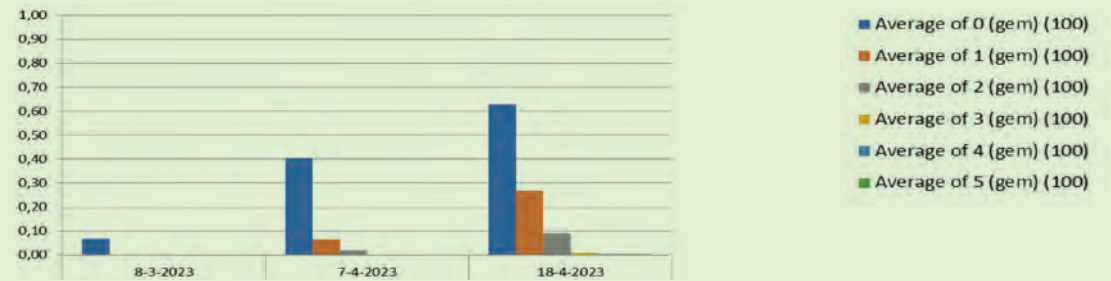

^ Figuur 10.1 Twee doorwaadbaarheidsmetingen. De staven geven de metingen per meter grasland aan (in totaal over 20m gemeten). De Y-as geeft de dichtheid van het gewas aan. Links: Engels raaigras (type 1) op 7 april; rechts gras-kruidentmix (type 3) op 20 juni. Weergegeven is de dichtheid per meter grasland, zoals gemeten door de zes lasers. De lasers meten op de volgende hoogtes. L1: 11cm, L2: 16cm, L3: 21cm, L4: 26cm, L5: 31cm, en L6: 36cm.

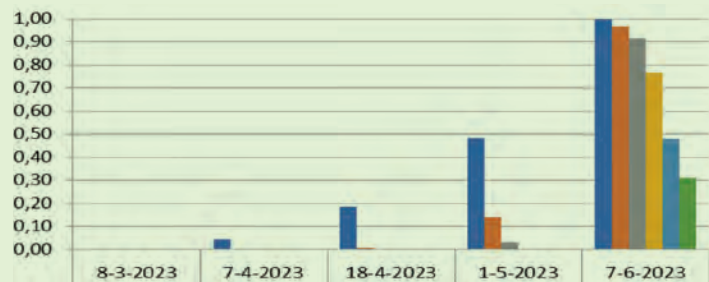
Locatie Kerklaan

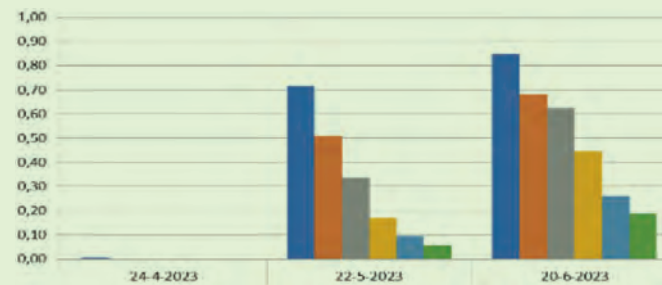
Locatie Groeneweg

Locatie 13

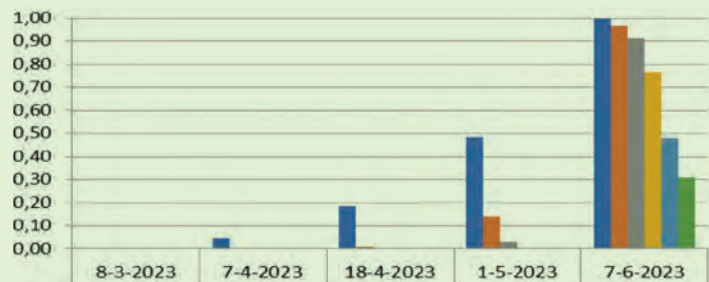

Locatie Castricum-Noord

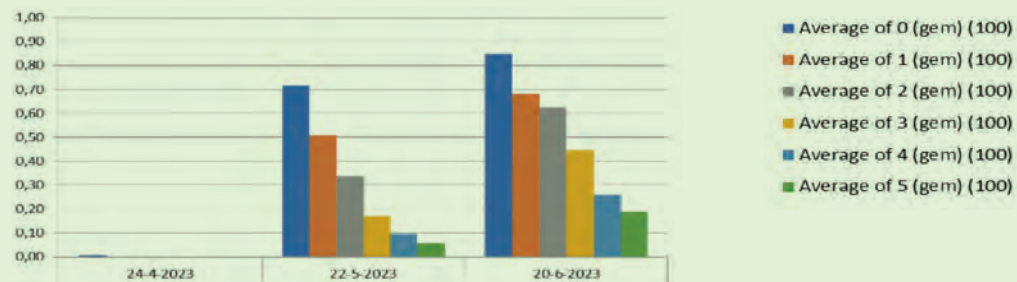

^ Figuur 10.2 De ontwikkeling van de vegetatie op percelen: op 8 maart was de vegetatie op Kerklaan en Locatie 13 nog te kort om te meten (<10cm). Daarna komt de groei op gang. De sterkste groei is in mei. In alle gevallen meet het apparaat een consequente toename.

Locatie Kerklaan

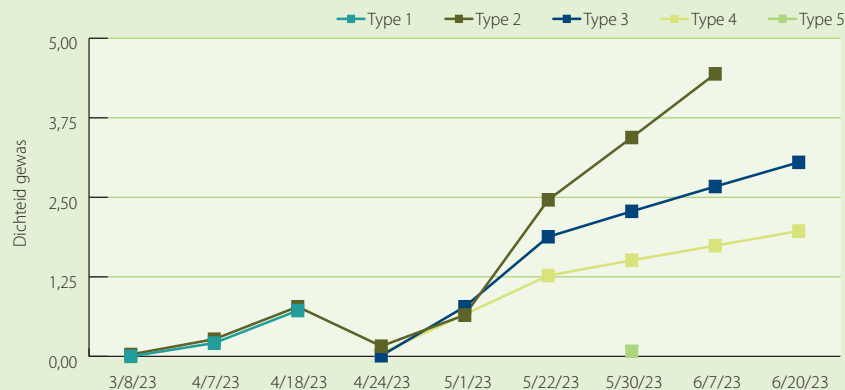
Locatie Groeneweg

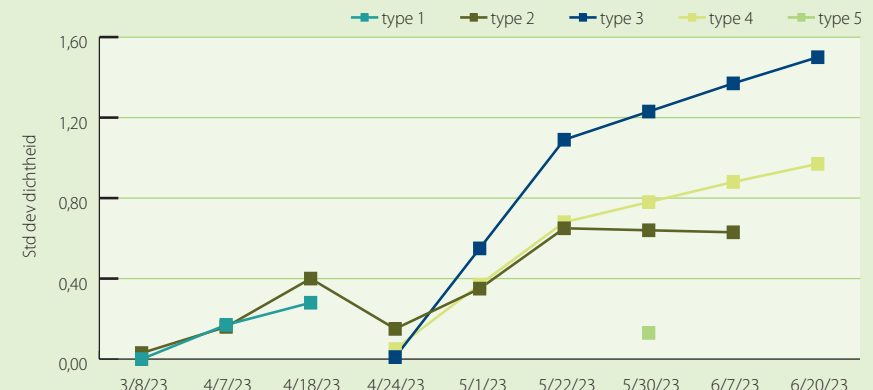
^ (Vervolg figuur 10.2)

Dichtheid gewas in de tijd, per type

Std dev gewasdichtheid in de tijd, per type

^ Figuur 10.3 Deze grafieken laten zien dat de dichtheids- of structuurvariatie van de graslandtypen uiteenloopt. De gras-kruidentmix 3 laat een wat grotere variatie (afwisselende vegetatiehoogte) zien dan Engels raigrasland (type 1) en bloemrijk grasland (type 4). Deze verschillen manifesteren zich vanaf mei en blijven de rest van het groeiseizoen bestaan. Van type 1 is weinig te zeggen, omdat die slechts tot 18 april kon worden onderzocht.

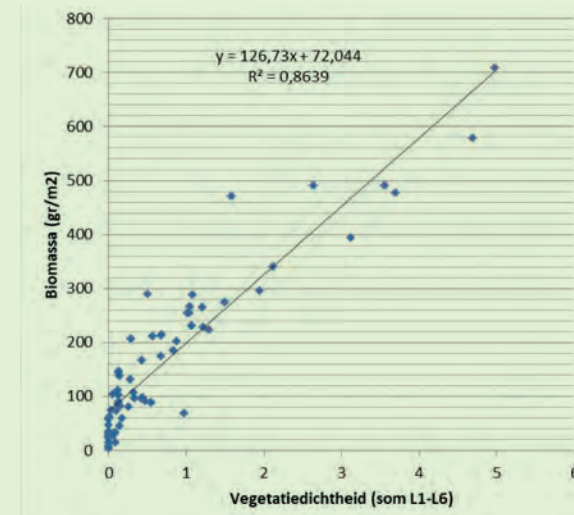
10.4 Samenhang dichtheid en variatie in dichtheid per type

Om de samenhang tussen dichtheid en het type vegetatie weer te geven zijn de gegevens van alle percelen in één figuur ondergebracht. Daarbij zijn de dichtheden van L1 tot en met L6 gesommeerd. De resultaten daarvan zijn weergegeven in figuur 10.3. Figuur 10.3-boven laat zien dat het Engels raigrasland (type 1) slechts tot 19 april is gemeten. Die worden eind april gemaaid waarna verdere metingen niet zinvol of mogelijk zijn, omdat het in dit onderzoek gaat om de eerste maaisnede. Verder is te zien dat van de overige typen vegetatie de groei

goed op gang komt na begin mei. De grassenmix (type 2) heeft consequent de hoogste dichtheid, daarna volgen op ruime afstand de gras-kruidentmix (type 3) en bloemrijk grasland (type 4). De dichtheid van schraalland (type 5) is bemonsterd in het natuurreservaat Zwanenwater en extreem laag. Het ligt voor de hand dat er een duidelijke samenhang tussen de gewasdichtheid en het stadium van kruidenrijkdom in grasland. Met de graslandmetingen kunnen we die samenhang echter voor het eerst geobjectiveerd in getallen uitdrukken.

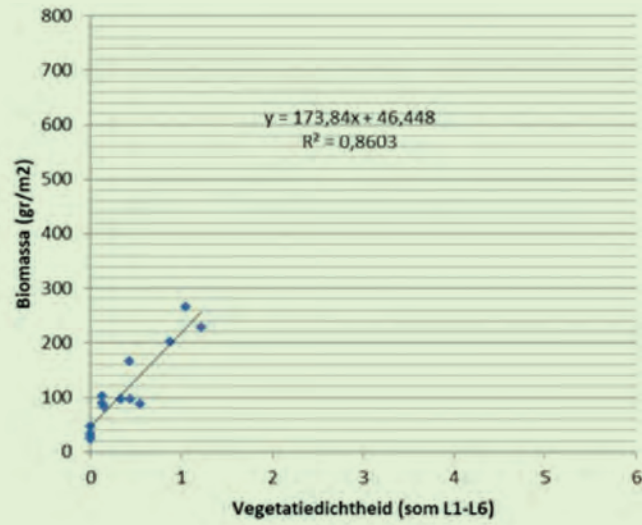

Drooggewicht (gr)

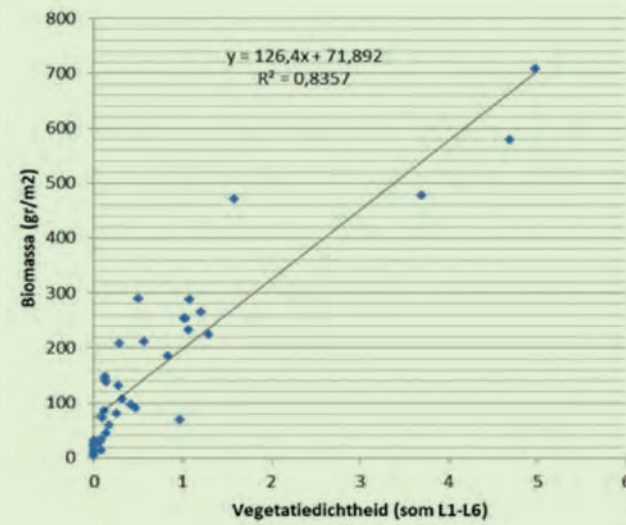

^ Figuur 10.4 Samenhang van dichtheid van de vegetatie en de hoeveelheid drogestof versus dichtheid (som L1 tot en met L6). Alle graslandtypen zijn opgenomen.

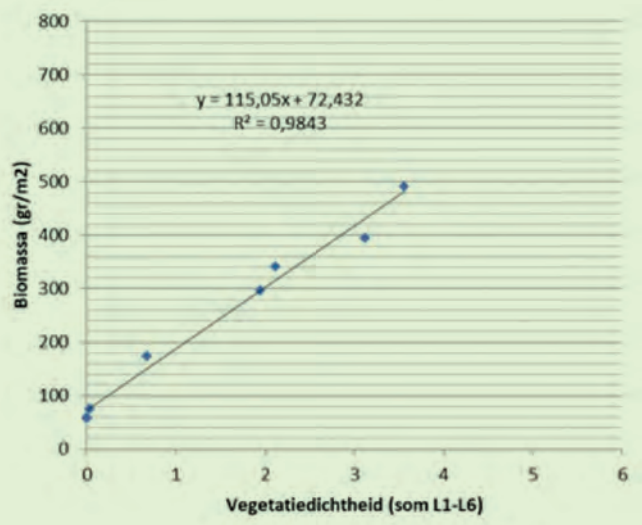
Drooggewicht (gr), type 1

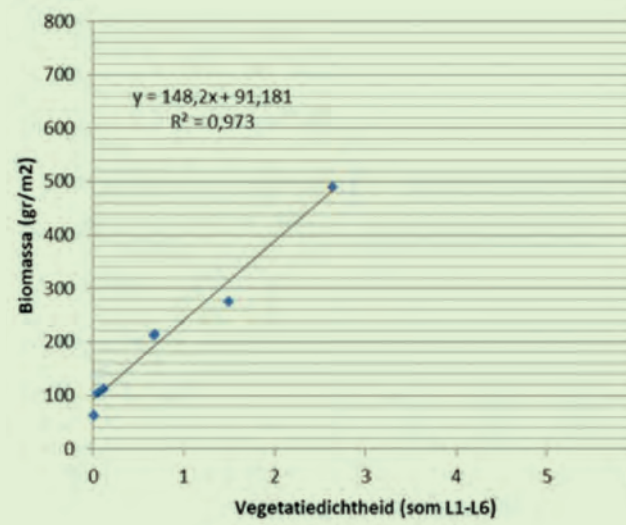
Drooggewicht (gr), type 2

Drooggewicht (gr), type 3

Drooggewicht (gr), type 4

< Figuur 10.5 Samenhang van dichtheid van de vegetatie en de hoeveelheid drogestof versus dichtheid (som L1 tot en met L6), voor de verschillende vegetatietypen afzonderlijk.

10.5 Samenhang dichtheid en drogestof

De samenhang tussen de gemeten dichtheid en de drogestof massa staat in figuur 10.4. De samenhang is sterk en in het gemeten traject lineair van karakter ($R^2 = 0,86$). Dat betekent dat met een graslandmeting de productie zeer nauwkeurig kan worden berekend. Deze samenhang blijkt voor de verschillende graslandtypen nauwelijks te verschillen (figuur 10.5). Alle verbanden zijn lineair van karakter en de hellingshoeken verschillen beperkt; R^2 ligt voor alle typen boven de 0,8. Met andere woorden de samenhang tussen de dichtheid van het gewas en de hoeveelheid droge stof is eenduidig. Voor alle graslandtypen kan vanuit de metingen de productie worden berekend.

10.6 Conclusies van het onderzoek

Voor de verschillende graslandtypen wordt een verschil in gewasdichtheid gemeten. De verschillen komen overeen met wat mocht worden verwacht: het Engels raagrasland en de grassenmix hebben de hoogste gewasdichtheid, die van gras kruidenmix en bloemrijk grasland zijn aanzienlijk lager. Het schraalland komt daar weer ver achteraan; dit type is beperkt tot natuurgebieden en is voor het agrarisch natuurbeheer nauwelijks relevant. De gewasdichtheid vertoont een zeer sterke samenhang met de hoeveelheid staand gewas (biomassa). Deze samenhang lijkt voor de verschillende graslandtypen niet of nauwelijks te verschillen. De dichtheid blijkt een goede voorspeller voor de hoeveelheid staand gewas voor alle graslandtypen van intensief tot extensief. Met de doorwaadbaarheidsmeter kun je dus een goed beeld krijgen van zowel de gewasdichtheid als de biomassa. Juist die gewasdichtheid is van groot belang voor de jonge weidevogels

op jacht naar insecten. Een meting met de doorwaadbaarheidsmeter kan snel; in één tot twee minuten kun je de dichtheid van het gewas bepalen. De verstoring kan dus beperkt blijven. Sinds de eerste versie van 2022 hebben we nu een verbeterde en goedwerkende doorwaadbaarheidsmeter waar de kinderziektes uit zijn. Het is nu tijd voor de volgende stappen. We hopen op meer metingen in andere gebieden en andere bodemtypen. Vanwege de nauwe samenhang met de productie (biomassa staand gewas), zijn er ook andere toepassingsmogelijkheden. Denk bijvoorbeeld aan het vaststellen van ganzenvraatschade.

10.7 Weidevogelonderzoek en inpasbaarheid beheer

De resultaten zijn op verschillende manieren te gebruiken voor weidevogelonderzoek en -beheer.

De metingen:

- geven inzicht in gewasdichtheid en structuurvariatie van grasland. Dat zijn belangrijke kenmerken voor de aantrekkelijkheid voor weidevogelkuikens zoals foerageer- en schuilgelegenheid. Komende tijd willen we graag bestaande veldgegevens uitwerken en waar nodig bij verzamelen. Dan kunnen we de gemeten gewasdichtheid en structuur vergelijken met voorkomen en verplaatsingen van weidevogels om de feitelijke randvoorwaarden voor weidevogels te bepalen in termen van dichtheid en structuur.
- brengen in beeld hoe beheersregimes, zoals beschreven in weidevogelpakketten, overeenkomen met de werkelijke weidevogelgeschiktheid van percelen in termen van gemeten vegetatiedichtheid en -structuur.
- brengen in beeld hoe de habitatgeschiktheid van een weide-

GRUTTO • Henk van Bruggen

TURELUUR • Joke Huijser-Spekken

vogelgebied gedurende het seizoen verandert. Dit zal veelal neerkomen op het inzichtelijk maken van 'de krimp' van geschikt gebied gedurende het opgroeiseizoen (vanwege de ontwikkeling van te zwaar gewas).

- kunnen worden vergeleken met gewasdichtheidsmetingen door satellietbeelden zoals NDVI en LiDAR (zie Visser e.a., 2019), zodat inzichtelijk wordt in hoeverre dichtheid en structuur van de vegetatie vlakdekkend in beeld gebracht kunnen worden .
- brengen in beeld wat de consequenties voor de graslandproductie zijn die samenhangen met de veranderingen in beheer (zoals bemesting) en waterpeil.
- kunnen een gemeenschappelijk beeld opbouwen van de kwaliteiten van grasland als onderzoekers en boeren gezamenlijk gaan meten. Dit kan voor zowel het weidevogelbiotoop als voor ruwvoerbron voor de melkveehouderij. Dit komt de inhoudelijke discussie tussen boeren, natuurbeheerders, beleidsmakers en onderzoekers ten goede.

Literatuur

Melman, D., Franssen, Th. & Jonker, N., 2022. Ontwikkeling meetapparatuur om vegetatiestructuur te meten. *Jaarboek Boerenlandvogels Noord-Holland*, hoofdstuk 11, 84-89. *Natuurlijke Zaken, Landschap Noord-Holland, Heiloo.*

Schippers, W., Bax I. en Gardenier, M., 2023. *Ontwikkelen van kruidenrijk grasland. Uitgave eigen beheer, Wim Schippers, Aardewerk Advies. Drukkerij AMV, Lunteren.*

Schekkerman, H., 1997. *Graslandbeheer en groeimogelijkheden voor weidevogelkuikens. IBN-rapport 292. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Leersum, Arnhem.*

Kleyheeg, E., Loonstra, J., Roodbergen M. en Visser, T., 2023 *Habitatselectie en overleving van kievitskuikens in Nederlandse graslanden Rapport nummer OBN-2021-134-CU, Kennisnetwerk OBN, Driebergen.*

E.B. Oosterveld, Bruinzeel, L.W., Wymenga E., 2014 *Ecologie van weidevogels: Kennisbundeling voor bescherming en beheer. A&W-rapport 1831 Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden.*

Visser, T., Kuiper, M., Melman, D., Meijninger, W.M.L., & Goedhart, P.W. (2019). *Herkennen habitatkwaliteit graslanden obv NDVI (No. 2977). Wageningen Environmental Research.*

Dick Melman, Maaïke Overstraten, Geert Barnhoorn, Thijs Franken en Nico Jonker zijn als vrijwilliger aan dit project verbonden

JONGE TORENVALK • Menno Schaefer

NESTKASTEN DRAGEN BIJ AAN BROEDSUCCES • Menno Schaefer

Hoofdstuk 11

Kennismaking met de torenvalk

FRANK VISBEEN

11.1 Kenmerken van de torenvalk

De torenvalk is een kleine valk met lange staart. Kenmerkend voor deze valk is de roodbruine rug in alle kleden. Het mannetje heeft een grijze kop en grijze staart met zwarte eindband. Het vrouwtje heeft geheel roodbruine bovenzijde, en een sterk gebandeerde staart. De torenvalk heeft een ondiepe, rustige vlucht. Kenmerkend is het bidden met de kop in de wind op zoek naar muizen. Als er geen wind is, is bidden een vermoeiende bezigheid en zoeken ze vanaf een paaltje of lantaarnpaal hun voedsel. In silhouet is de lange staart kenmerkend, de vleugelpunten zijn minder spits dan bij andere valken. In zit steekt de staart ver voorbij de vleugelpunten.

11.2 Leefgebied: voorkeur voor graslanden

De torenvalk is een boerenlandvogel die leeft in open en halfopen landschap. De soort heeft voorkeur voor graslanden maar is ook te vinden in heidevelden, hoogvenen, open duin, duinvalleien, akkers en soms ook in de stad. De torenvalk is een echte voedselspecialist die leeft van woelmuizen en dan met name de veldmuis. De torenvalk pakt ook wel zangvogels van open land, kuikens van weidevogels, grote insecten (kevers, sprinkhanen e.d.) maar vooral als er geen muizen zijn. De torenvalk jaagt vaak biddend of vanaf een zitpost. Ze pakt haar prooi van de grond na een stootduik. Deze valk is niet snel genoeg om vogels in de lucht te slaan.

11.3 Oude kraainesten als broedplek

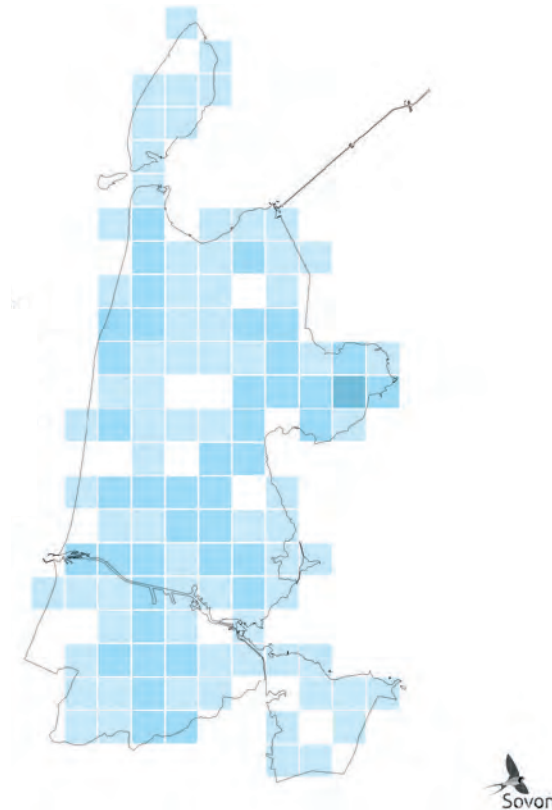
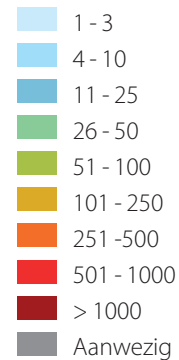
Torenvalken broeden in solitaire bomen en aan de rand van bos en bosjes. Ze bouwen zelf geen nest, maar gebruiken vaak een oud kraaiennest. Ze broedt graag in nestkasten die in sommige delen van het land zijn neergezet door vrijwilligers. In steden willen ze ook wel in nissen broeden van gebouwen. Ze hebben meestal maar één legsel, van 4-6 eieren. Zeer zelden volgt een tweede legsel. Het succes is vaak afhankelijk van de aanwezigheid van woelmuizen. De broedtijd is april-juli en de broedduur bedraagt 27-31 dagen. Het vrouwtje broedt vrijwel alleen, heel af en toe komt het mannetje op de eieren zitten. Het mannetje is vooral verantwoordelijk van het aanbieden van voldoende voedsel. De jongen zijn vliegvlug na 27-35 dagen en worden vaak nog wekenlang gevoerd.

11.4 Verspreiding in Noord-Holland

Voorheen kwamen torenvalken overal voor in Noord-Holland. Ook nu zien we nog een gelijkmatige verdeling over de poldergebieden, maar toch hebben veranderingen plaatsgevonden (zie figuur 11.1). Studies van de lange adem laten zien dat de soort als broedvogels sterk is afgenomen in de Amsterdamse Waterleiding Duinen. Naast dat het habitat is veranderd, speelt hier ook de toename van de havik mee. De toename van deze predator kan ook een rol hebben gespeeld in de afname van de torenvalk in Gooi en Vechtplassengebied. Op Texel zijn de aantallen ook sterk afgenomen. In akkerbouwgebieden, zoals Wieringermeer en de Haarlemmermeer, zijn de dichtheden

Torenvalk - *Hirundo rustica*

Broedvogels
Verspreiding
2013-2015

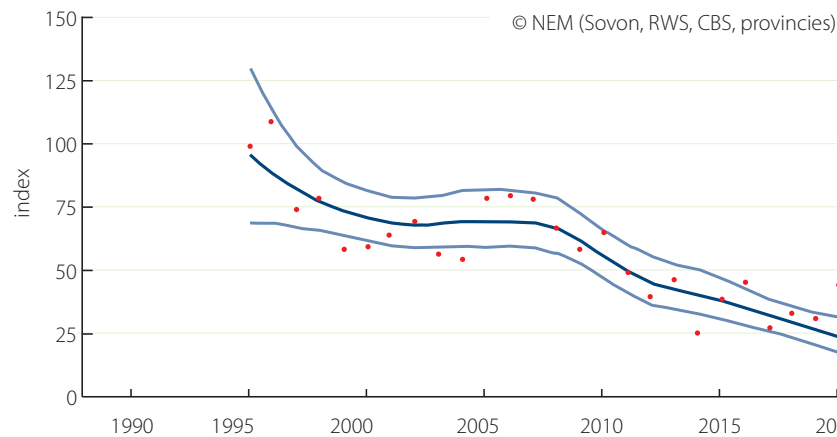
^ Figuur 11.1 Verspreidingskaart broedvogels 2013-2015. Deze kaart is gebaseerd op de Vogelatlas van Nederland (Sovon 2018). Weergegeven is schatting van het aantal broedvogels per atlasblok van 5x5 km.

laag omdat de gronden hier veel worden bewerkt, waardoor er weinig veldmuizen voorkomen. Ten noorden van Alkmaar zien we een redelijke bezetting. De soort profiteert hier van de vele nestkasten die zijn opgehangen.

11.5 Trek en overwintering

Onze broedvogels zijn grotendeels standvogels, ze trekken niet ver van de broedplaats. De voorjaarstrek vindt in maart en april plaats en is niet opvallend. In het najaar en winter komen er

torenvalken vanuit meer noordelijke broedgebieden bij. Ze verlaten hun broedgebied in de herfst, vooral in september en oktober. Jonge vogels vertrekken al vanaf augustus. Deze torenvalken trekken behalve naar Nederland ook door naar zuidelijker gelegen overwinteringsgebieden. De torenvalken trekken overdag en dan het liefst met wind in de rug. In Noord-Holland is de verspreiding in de winter wat gelijkmatiger met relatief hoge dichtheden in de veenweidegebieden, West-Friesland, Haarlemmermeer en Texel. De soort kan sterk in aanwezigheid reageren op grote aantallen veldmuizen.

^ Figuur 11.2 Trend van de torenvalk in Noord-Holland tot en met 2022. Deze grafiek is gebaseerd op het Meetnet Broedvogels (BMP). Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie t.o.v. 1984 en de standaardfout (bron Sovon).

11.6 Afname populatie

Het gaat niet goed met de torenvalk in Nederland. Daarom is de soort in 2017 op de Rode Lijst van Nederlandse broedvogels terechtgekomen, deze bevat soorten die bedreigd worden of kwetsbaar zijn. Rode Lijsten hebben geen officiële juridische status, maar hebben in de praktijk wel een belangrijke signaleringfunctie. Voor deze soorten geldt een hogere prioriteit bij het nemen van actieve beschermingsmaatregelen, bijvoorbeeld door hun leefgebieden te verbeteren. De afname van de laatste decennia wordt geweten aan de intensivering van het agrarisch gebruik van graslanden, waardoor hier over het algemeen veel minder veldmuizen in voorkomen (zie figuur 11.2).

Meer predatie van havik en buizerd heeft de soort de afgelopen jaren geen goed gedaan. Daarnaast heeft de torenvalk minder nestgelegenheid doordat de ekster en zwarte kraai zijn afgenomen.

In de vorige eeuw was de torenvalk de meest algemene roofvogel in Noord-Holland, maar inmiddels is hij ingehaald door de buizerd, die talrijker is. In de periode 2018-2020 schatte men de landelijke populatie op circa 3.800-7.700 broedparen. Voor Noord-Holland dateert de laatste schatting uit de periode 2005-2009 en die bedroeg 400-500 broedparen. Uitgaande van een daling van de populatie van 5 procent per jaar, zie landelijke index BMP, zal dat nu dus lager liggen (voorzichtige schatting 200-300 broedparen).

BIDDENDE TORENVALK • Peter van Graafeiland

MUIZEN ALS VOORKEUR OP HET MENU • Menno Schaefer

Peter van Graafeiland

Rode lijst

Kwetsbaar

Broedpopulatie

3.800-7.700 (2018-2020)

Geschat maximum winter

10.000-20.000 (2013-2015)

Geschat maximum doortrek

2.000-10.000 (2008-2012)

11.7 Wat kunt u doen?

Het plaatsen van nestkasten helpt de torenvalk altijd. Hadden we dat niet gedaan dan was de stand waarschijnlijk al veel sneller ingestort. Maar het verbeteren van het leefgebied voor de torenvalk is het belangrijkste. We kunnen het voedselaanbod (veldmuizen) vergroten door het grasland of bouwland te extensiveren. Daarnaast kunnen de weg- en dijkbeheerders (provincie, waterschappen en gemeenten) het beheer van bermen en dijken extensiveren. Deze elementen vormen belangrijke voedselgebieden voor de torenvalk. Ook de aanleg van zogenaamde Vogelakkers in akkerbouwgebieden bevordert de muizenstand en helpt het leefgebied te versterken.

Literatuur

Scharringa, C.J.G., Ruitenbeek W. & Zomerdijk, P.J., 2010. Atlas van de Noord-Hollandse Broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland, Landschap Noord-Holland, Heiloo.

Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van de Nederlandse Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht Antwerpen. www.vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/9920/

Frank Visbeen is Hoofd Onderzoek en Advies bij Landschap Noord-Holland

TORENVALK • Peter van Graafeiland

Colofon

Uitgave

Landschap Noord-Holland, december 2023

Redactie

Dorien Hoogeboom, Nicole Lankhorst, Jerry Lust, Nienke Kwikkel, Frank Visbeen

Financiering

Provincie Noord-Holland
Nationale Postcode Loterij

Coverfoto's

Cover: Grutto
Fotograaf: Hans Brinks
Achterzijde: Scholekster
Fotograaf: Menno Schaefer

Vormgeving

Opzet, Santpoort-Zuid

www.boerenlandvogels.nu

Samen maken we Noord-Holland mooier. Doet u ook mee?

Stichting Landschap Noord-Holland
Postbus 222
1850 AE Heiloo

Tel. 088-00 64 400
info@landschapnoordholland.nl
www.landschapnoordholland.nl

